Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...1921 оной ...бриин 21-нээ гарана. | № 233 (18556) | 1990 оной октябриин 10, среда | Сэн 3 мүн.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй хоёрдохи сесси

Республикын Верховно Соведэй сесси хүдэлмэреэ үсэгэлдэр үргэлжэлүүлээ. Үглөөнэй заседани дээрэ Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ депутат В. Б. САГАНОВАЙ «Дэлгүүрэй экономикодо Буряадай ССР-эй орохо талаар правительствын хэмжээнүүд тухай», Верховно Соведэй сагай үргэлжын комиссиин түрүүлэгшэ депутат Н. А. АСТАПЕНКЫН «Буряадай ССР-эй дэбисхэр дээрэ эд бараа бүтээн гаргалгые дээшэлүүлхэ эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха хэмжээнүүд тухай» элидхэлнүүд зүбшэн хэлсэгдэбэ.

Депутадууд М. И. СЕРЕБРЕННИКОВ, И. С. АНТОНОВ, А. П. ШАПИРО, М. Х. ХАРАНУТОВ, В. Б. МОСКАЛЕНКО, А. П. БОРИСОВ, С. П. ГАВРИЛОВ, В. Р. СОКТОЕВ, Л. Р. БАРТУНАЕВ, А. Ц. БАЛДУЕВ, Ю. П. СЕДОВ, Е. Х. ХАНХАЛАЕВ, В. В. КАЛАШНИКОВ, В. Ж. СЫРЕНОВ, Б-Д. Б. РЫБДЫЛОВ, Д. Ц. БУДАЕВ, М. В. РЮТИН, В. И. ТРОФИМОВ, М. Д. АНГАРХАЕВ, М. А. ОЧИРЖАПОВ, Д. Л. ГНЕУШЕВ, О. Б. ХОМУТОВ гэгшэд тус элидхэлнүүд тушаа үгэ хэлэһэн байна.

Сесси хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлһээр.

Советскэ Союзай Коммунис партиин Центральна Комитедэй Пленум тухай

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

...оной октябриин 8-да КПСС-эй Центральна Комитедэй ...хүдэлмэреэ эхилээ. Пленумэй зүблэхэ зүйлдэ иимэ ...алнууд табигдаба:

...Орон соохи байдал ба экономикые дэлгүүрэй харилсаа... шэлжэн оруулалгаһаа уламжалан гараһан КПСС-эй ...енүүд тухай.

...Элидхэлэй асуудалнууд.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев ...үгэ хэлэжэ, Пленумые нээһэн байгаа.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретариин орлогшо В. А. ...нэгэдэхи асуудалаар элидхэл хэбэ.

...тиин XXVIII съездын һүүлээрхи хугасаада КПСС-эй ...Секретариадай хүдэлмэри тухай КПСС-эй ЦК-гай сек... А. С. Дзасоховой болон КПСС-эй ЦК-гай комисси... болон аппарат тухай КПСС-эй ЦК-гай секретарь О. С. ...мэдээсэлнүүдые Пленум шагнаба.

КПСС-эй Центральна Хиналтын Комиссиин гэшүүд, мүн тэрэшэлэн КПСС-эй түбэй зургаануудай бүридэлдэ ородоггүй республиканска, автономито республикануудай, хизаарнуудай, областной болон окружной партийна комитедүүдэй нэгэдэхи секретарьнар, КПСС-һээ һунгагдаһан СССР-эй арадай депутадууд, эрдэмтэд, партийна газетэнүүдэй болон журналнуудай редакторнууд, зарим албан зургаануудай ба организацинуудай түлөөлэгшэд Пленумэй хүдэлмэридэ хабаадаһа.

Үгэ хэлэлгэдэ хабагдаба гэбэл: Ярославска областиин Рыбинскэ мотоор бүтээлгын үйлэдбэриин нэгэдэлэй парткомой секретарь С. А. Калинин, Москвагай Гүрэнэй М. В. Ломоносовой нэрэмжэтэ университедэй парткомой секретарь И. И. Мельников, Украинын Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь С. И. Гуренко, Свердловскын инженерно-багшанарай институдай доцент Б. П. Гуселетов, партиин Московско горкомой нэгэдэхи секретарь Ю. А. Прокофьев, Белоруссиин Компартиин ЦК-гай хоёрдохи секретарь А. С. Камай, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэхи Марксизм-ленинизмын институдай секторые даагша, КПСС-тэхи демократическа платформын коммунистнууд-хубилгагшадай секциин эмхидхэлэй бюрогой гэшүүн В. С. Липицкий, ТАСС-ай генеральна директор А. П. Кравченко, РСФСР-эй Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь И. К. Полозков, Дагестанай АССР-эй Орджоникидзиин нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ И. А. Чартаев, уран зохёолшо, СССР-эй Верховно Соведэй гэшүүн Р. А. Медведев, Казахай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ У. Каракманов, КПСС-эй ЦК-гай секретарь, партиин Ленинградска обкомой нэгэдэхи секретарь Б. В. Гидаспов, Литвагай ССР-эй «Тверячюс» колхозой тракторист А. К. Моркунас, Узбекистанай Компартиин Хорезмскэ обкомой нэгэдэхи секретарь Р. М. Худайбергенова, Ивановска П. С. Батуринай нэрэмжэтэ химическэ заводой аппаратчик В. Я. Демин, Телевидени болон радио дамжуулгын талаар СССР-эй Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ М. Ф. Ненашев, партиин Свердловско обкомой нэгэдэхи секретарь В. Д. Кадочников, Украинын ССР-эй Черниговскэ бүд нэхэлгын-оёдолой үйлэдбэриин-худалдаа наймаанай нэгэдэлэй ээрэгшэ Р. И. Савина, Горькиин хүдөө ажахын институдай доцент А. Н. Мальцев, Киргизэй Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь А. М. Масалиев, партиин Буряадай республиканска комитедэй нэгэдэхи секретарь Л. В. Потапов, партиин Хальмагай республиканска комитедэй секретарь В. Х. Бамбаев, Эстониин Компартиин ЦК-гай секретарь, Эстониин Компартиин Морско (Таллинн хото) райкомой нэгэдэхи секретарь А. А. Гусев.

Пленумэй тогтоол бэлдэхэ редакционно комисси байгуулагдаа.

Октябриин 9-дэ КПСС-эй ЦК-гай Пленум хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлбэ.

Пленум дээрэ М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн оролто үгэ

...нэгэ бага жэгтэйшэг ...бии. Нэгэдэхеэр, хо... соо дүүргэхээр Пле... үнгэргэхэ. Юундэ хоёр ...юм гэбэл, эдэ асуудал... һанамжаяа хэлэхэ ду... байһан тухайгаа олон хү... Пленумэй урда тээ элир... байна. Түрүүшын асуу... удха шанар ехэ, энэ та... зарaжа болохогүй гээшэ ...даа. Теэдшье хоёрдохи ...бии.

...нэгэ дурадхал оруул... Дэлгүүртэ шэлжэн орол... уламжалан гараһан ...КПСС-эй хараа бодолнууд, ...ЦК-гай хүдэлмэри тухай ...бүлэг асуудалнуудаар ...Пленум дээрэ хөөрэлдөөнэй бо... хараада абан, нэгэдэхи ...асуудалаар нүхэр Ивашкын ...элидхэлэй һүүлдэ XXVIII съез... һүүлээрхи хугасаада ЦК-гай ...Секретариадай хүдэлмэри ту... мэдээсэл хэхын тула нүхэр ...Дзасохово, мүн КПСС-эй ЦК-... комиссинууд болон аппарат ...мэдээсэл хэхын тула нү... Шениндэ үгэ үгөөд, һүүл... тэдэниие сугтань зүбшэн ...

...ушарта юрэ хэрэгтэй бү... мэдээсэлнүүдые абаха гэ... боломжо нүхэдтэ олгохо ...

...арсахагүй һаатнай, ...Ивашкода үгэ үгэхын ур... оролтын богони үгэ ба... хэлэхэ хүсэлтэйб. Оролто ...—20 минута, нүхэд Дза... болон Шениндэ 15—15 ..., элидхэлшэдэ 1 час саг ...гэжэ хараада абтана. Вла... Антонович, тиихэ гүб... Харин һүүлдэнь 10—10 ми... үгэ хэлэгдэхэ. Хүдэлмэ... гуримаар хэлэхэ ёһотой ...иимэ.

...асуудалнууд бай...?

...Бидэ зүбшөөнэбди.

М. С. Горбачев. Саашаа даб... гү? һүүлдэнь мэдэг... бээз. Тингэбэл дурадхаг... гурим баталан абаябди. ...хэлэхэ зүйлэй асуудалнуу... зүбшэн хэлсэжэ, элидхэл... үгэ үгэхын урда зарим ...бодомжонуудаа хэлэхыемни ...

...хэлэхэ зүйлдэ партиин зо... тухай дурдагдаһа... дэмы бэшэ. Орон соо ...болоһон байдалые шэнжэ... үнгэрөөшэ һарануудта ...анхаралаа хандуулһан бай... Шүүмжэлхы ёһоор, ха... ...политическэ хараа шуга... тодорхойлоо гээшэбди. ...түрүүн партиин XXVIII ...шиидхэбэринүүдые ба ...асуудалнуудые хараада ... ЦК-гай тус Пленум ...мүнөөнэй байдалтай хол... партиин хүдэлмэ... анхаралаа хандуулха хэ... гэжэ һананаб. Бодото ...бүтээмжэтэй хүдэл... партийна организаци... партийна комитедүү... бүхы коммунистнуудай ...ябуулгые шэглүүлхэ гээ... мүнөөдэр эгээл шухала. ...коммунистнуудай, ...общество соохи дура хү... иимэ гэжэ бидэ бүгэдэ ...энээниие таһалад... батадхаха бээзэ.

...съездын урда тээ политиче... тодо хараа заабаринуудые ...шухала тухай асуудал ...табигдадаг һэн. Иимэ ...заабаринууд тодорхой... ажалаа ябуулхал хэ... Энэмнай тон шухала ... Орон дотор иимэ хү... зрид хубилалтын ...тохёолдоод байхада али ...асуудалнуудаар арсал... хараа шугамуудта... ...урагалнуудые элирүүлгэдэ ...политическэ хүсэеэ ба өөрын... арга боломжые парти ал... парти доторой асуудал... лэ һамаарха ёһогүй. ...һаа, бидэ олониитын ...нэрэ хүндэеэ алдаха бо... Партида, тэрэнэй мү... ба ерээдүйн байдалда,

нэн түрүүн манай агууехэ хэрэгэй — хубилган шэнэдхэлгын хараа шугамда энэмнай таарахагүй.

Адлирхуу ушар байдал бэдэрхэ болоо һаа, хорёод онуудта НЭП-тэ шэлжэн оролгын жэлнүүдтэй мүнөөнэй хугасаае сасуулжа болохоор. Мүнөөшье, тиихэдэшье общество эрид хубилалтын шатада ороод байгаа. НЭП-эй үедэ бодомжонуудые, ажал ябуулгын онол аргануудые үндэһөөрнь хубилгаха эрилтэ коммунистнуудай урда табигдаа һэн. Энэнь партида үзэгдэһэн эгээл хүшэр хүндэ туршалгануудай нэгэниинь байһан. Тиихэдэ Ленинэй бодолой гүн удхые, революциин хуби заяанда тэрэнэй удха шанарые олон хүнүүдэй ойлгоогүй байһан дээрэһээ НЭП тактическа онол арга гэжэ хүлеэн абтаһан, харин зарим коммунистнууд, тэрэ тоодо партиин хүтэлбэрилэгшэдшье шэнэ хандасые огто буруушааһан гээшэ. Эдэ бүгэдэнь орондо ба социалис үг зорилгонуудай нэрэ хүндэдэ хүшэр хүндэ хойшолонгуудтай байгаа һэн. Мүнөө та бидэнэр энээниие һайн мэдэнэбди.

Түүхын мүнөөнэй шатадашье КПСС иимэ ехэ туршалгатай ушарна. Оронийе дэлгүүртэ шэлжэн оруулалгын, манай олон үндэһэ яһатанай гүрэниие хубилгалгын, обществын политическэ шэнэ байгууламжануудые бүридхэлгын эрхэ байдалда партиин ямар хэмжээнүүдые абаһанһаа хүтэлбэрилхы партиин мүнөөнэй байдалые үлөөхэ партиин арга шадабаринь, тэрэнэй түүхэтэ хуби заяаншье шиидхэхы хэмжээгээр дулдыдаха болоно. Манай общество дотор партиин дүүргэдэг үүргэ болон нүлөөгэй айхабтар ехэ байһан дээрэһээ хубилалтануудай амжалтын энээнһээ ехээр дулдыдаха байһаниинь эгээл шухала гээшэ ха. Партиин удха шанарые багадуулха гү, али тэрэниие хүшэр хүндэ байдалда оруулха хүсэл эрмэлзэлээр баадхагдаһан элдэб һанамжануудай хэлэгдэдэг байгаашье һаань, парти айхабтар ехэ үүргэ дүүргэдэг.

Үе сагай эрилтэдэ харюусама хэмжээндэ байхадань партида юун һаад болоноб? Хуушанайхяараа бодомжолһон зандаа байһамнай партида бодото дээрэ тохёолдоһон гол аюул гэжэ би тоолодогби. Общество дотор хубилалтануудай боложо байхада эдэбхи үүсхэлээ алдаха гэнэбди. Теэд гансашье байгаалида бэшэ, мүн обществодо, политикада хооһон хүнды зүйл байдаггүй гэжэ мэдээжэ. Илангаяа партиин хараа шугамай һула байһые мэдэрһэн газарта партиие тоохоёо болихо, манай обществын политическэ байдалые ондоо удхатай болгохо һэдэлгэнүүд хэгдэнэ гэжэ бидэ харанабди.

Обществодо мүнөө үедэ боложо байһан ехэ хубилалтануудые яажашье һаа үзэгдэхэ түүхын хараа шэглэл мүн гэжэ манай зарим партийна нүхэд ойлгоногүй. Мүнөө боложо байһан үйлэ хэрэгүүдые дура зоргоороо болоһоной, алдуу эндүүнүүдэй, тэрээнһээ байтагай хэн нэгэнэй хара һаналай хойшолон гэжэ тэдэнэр бодоно. Нүхэдүүд, энэмнай эндүүрһэн ябадал. Олон юумые ондоогоор бүри һайнаар хэжэ болохо байгаа, зарим алдуу эндүүнүүдые хээбди гэжэ бидэ мүнөө ойлгонобди. Тиигэбэшье иимэ хубилалтанууд зайлашагүй болохо ёһотой байгаа. Оромнай саашадаа иигэжэ ажаһууха аргагүй һэн, эрид шууд хубилалтануудай замда гараха зэргэтэй һэн.

Эрид хубилалтын шухала байһан тухай энэ гол асуудалые гүнзэгыгөөр ойлгуулха гээшэ энэ Пленумэй зорилго гэжэ бодоноб. Маргаха ябадалые болиулха, иимэ ойлгомжын, партиин XXVIII съездын баталан абаһан шиидхэбэринүүдэй үндэһэ һуури дээрэ коммунистнуудай бүтэмжэтэй хүдэлмэриие һайжаруулхын түлөө һанамжануудаа эрид шууд хэлэхэ хэрэгтэй.

XXVIII съезд дээрэ КПСС дэлгүүртэ хандасын талаар тодо хараа шугам тодорхойлоо һэн. Үгэ буляалдаата хөөрэлдөөнүүдэй эсэстэ, эрдэмтэдэй гүнзэгы шэнжэлэл хэһэнэй эсэстэ иимэ шиидхэбэри абтаа һэн гэжэ таанад һанана ёһотойт. Хэдэн арбаад жэлнүүдтэ тогтоогдоһон ходо дабтагдадаг нэгэ янзын зүйлнүүдые шэнээр хаража үзэхэ, хэлбэришэгүй бата гэжэ тоологдодог олон юумые болюулха хэрэгтэй болоо һэн. Урдахи жэлнүүдтэ манай бүхы үзэл суртал социализмые дэлгүүртэ зүришүүлдэг, харин дэлгүүрые мэдэрһэн ябадалые социализмда гар хүрэлгэ гэжэ тоолодог байһан. Алҗан хойрог гуримаар байгуулагдаһан, 1917 ондо гараһан замһаа ороной хадуурууулһан социализмые бидэ буруушаанабди.

Дэлгүүртэ шэлжэн оролгын бодото дээрээ бэелүүлэгдэжэ, тэрээндэ гэмгүй һайнаар шэлжэн орохо арга замуудые бэдэржэ байһан мүнөө үедэ элдэб ондоо һанамжанууд хэлэгдэжэ байхада, съездын шиидхэбэринүүдэй ёһоор энэ хэрэгтэ туһалхын тула парти зохёохы ба политическэ бүхы арга боломжонуудаа элсүүлхэ, олониитын дунда хүдэлмэри ябуулжа, ажалшадые үргэнөөр дэмжэхэ зэргэтэй.

ЦК-гай Пленум дээрэ манай обществын тон шухала асуудалые зүбшэн хэлсэлгэ имагтал иимэ шэглэлээр үнгэрхэ бэзэ гэжэ һананаб. Энэ үгэ буляалдаан үшөө юундэ бидэндэ шухала удха шанартайб гэбэл, мүнөө дэлгүүртэ шэлжэн оролгын программые бэлдэлгэ түгэсхэхы шатадаа оронхой. Элдэб проектнүүд болон дурадхалнууд соо бии байһан бүхы бүтэмжэтэй һайн юумэн тэрэн соо оруулагдаха байна. СССР-эй Верховно Соведэй шиидхэбэринүүдтэй зохилдуулагдан, энэ хүдэлмэри ороной Президентын хүтэлбэри доро үнгэргэгдэнэ гэжэ мэдээжэ. Буулта хэһэн ямар нэгэн документ тухай бэшэ, харин обществын бүхы бүлэг хүнүүдые, бүхы союзна, автономито республикануудые, ниитын эмхинүүд болон политическэ урасхалнуудые, юрэдөөл, манай обществын патриотис бүхы хүсэнүүдые элсүүлжэ боломоор программа тухай хэлэгдэнэ гээшэ.

Дэлгүүртэ һэжэглэнгеэр хандаха, тэрээнһээ айха ябадал дабахадань обществодо туһалха гээшэ партиин шухалын шухала зорилгонуудай нэгэн гэжэ тоолоноб. Нээрээшье, дэлгүүртэ шэлжэн оролго хадаа ажалшадай аша туһада урбаһан, капиталис дарлалтые һэргээһэн ябадал гэһэншүү али болохо тухайламжануудтай эбсэжэ болохогүй бшуу. Харин коммунистнуудай дундашье иимэ ойлгосонууд бии гээшэ.

Дэлгүүртэ шэлжэн орохо гээшэ бэлэн бэшэ ааб даа. Обществын ажабайдалай бүхы байгууламжые хубилгаха тухай хэлэгдэнэ. Шиидхэгдээгүй асуудалнуудта даруулагдаһан, түүхын, сэдьхэл бодолой, национальна, экономическа онсо илгаанууд болон арга боломжонуудаараа шалгардаг орон дотор эдэ бүгэдэ хэгдэхэ болоно гээшэ. Энэ шэлжэн оролго хүнэй аша туһаар баадхагдана. Хүнэй аша туһада шэглүүлэгдэһэн ашаг үрэтэй экономико байгуулхын, бэлиг талаантай, ажалша бэрхэ хүнүүдые урмашуулхын, ажалай үрэ дүнгүүдые һайжаруулхын түлөө хүнүүдэй ехээр оролдодог болохын тула эрхэ нүхэсэлнүүдые байгуулха гээшэ тэрэнэй зорилго мүн. Дэлгүүрэй экономикын замаар дабшажал, гансал захиралтаар ажаллаха, хара амяа хараха, али бүхы юумые адлидхаха, булюу эрхэтэй байха ба юумэнэй хомордохо ябадал эсэслэн болюулха аргатайбди гэжэ бидэндэ ойлгосотой болоо. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, албан татабари, эдилгэ абалга, хонжоо наймаа хэлгэ ба һүүдэрэй экономикын бусад үзэгдэлнүүд үргэнөөр тарадаг гээшэ ааб даа.

Хүн бүхэнһөө шадалайнь зэргэөр, хүн бүхэндэ хэһэн ажалайнь зэргээр гэһэн социалис гол ёһо бэелүүлхэ арга боломжонууд дэлгүүрэй эрхэ байдалда нээгдэжэ үгэнэ. Мүнөөнэй дэлгүүр болбол, хуулиин актнуудай, социальна лаб хангалгануудай болон хүн зониие социальна талаһаань хамгаалха үргэн ехэ системын туһаламжаар социально-экономическа ябуулгануудые гүрэнэй талаһаа гуримшуулхаар хараалдаг байна. Хэрбээ бүри нариинаар тодорхойлхо болоо һаа, социальна шэнэ политикые бэелүүлгэ хараалха байна. Экономическа урданай модельдэ өөрын социальна политика байгаа, харин ондоо, экономикын дэлгүүрэй модельдэ социальна шэнэ политика хэрэгтэй болоно. Ушар иимэһээ коммунистнууд сэхэ сэбэр һэшхэлтэйгээр дэлгүүртэ шэлжэн орохо политикые бэелүүлхэ хүдэлмэридэ хам оролсохо ёһотой.

Зөөри тухай асуудал хүнүүдэй һанаа зобооно. Зөөриие гүрэнэй талаһаа гансаараа зонхилхо ябадал хадаа манай экономическа болон социальна олон тоото түгшүүрилнүүдэй шалтагаан болоно гэһэн бодолые булта зүбшэдэг байха юм. Иимэ зонхилолго хадаа тэрэниие хэнэйшье бэшэ болгоно, хүдэлмэри хэхэ ба ажахын эдэбхи үүсхэл урмашуулха ябадал һандаргаадаг байна. Зөөриин түхэл янзануудай олон ондоо байлгын хэрэгтэй байһые ойлгодог гээшэ. Гэбэшье тодорхой хэрэгтэ хүрэжэ ерэхэдэ, ойлгохогүй ябадал, үнгэрхэдөө, буруушааха ушарнууд үзэгдэнэ ха юм. Зөөриие гүрэнэй мэдэлһээ гаргаһанай эсэстэ тэдэ далда экономикын ябуулгашадай, шэнэ баяшуулай гарта орохо гэжэ олон хүнүүд айдаг байха юм. Тиимэһээ зөөриин харилсаануудые хубилгаха ябадалай бодото удхые арад зондо ойлгуулха гээшэ партиин зорилго болоно гэжэ би һананаб. Гүрэнэй мэдэлһээ гаргаха ябуулгануудта ажалшадай хабаадалгые найдамтайгаар лаб хангаха хэмжээнүүд хараалагдахай гэжэ бүгэдэндэ харуулха ёһотой. Предприятинуудай эзэд нэн түрүүн өөһэдөө ажалша коллективүүд болохо ёһотой. Имагтал иимэ хандалга дэлгүүртэ шэлжэн оролгын программын үндэһэ һуури болгогдоһон байна бшуу. Энергетическэ болон түлишын промышленность, транспорт болон холбоо, экономикын оборонно сектор гэхэ мэтэ базова һалбаринуудай гүрэнэй хиналта доро үлэхэ байһаниинь эли ааб даа.

Социальна айхабтар ехэ удха шанартай асуудал гэхэдэ, газарые зөөри болголго болохо ушартай. Хүдөөдэ үйлэдбэри болон ажахы эмхидхэлгын элдэб ондоо түхэл янзануудай байха ябадалые парти баримталдаг байгаа, баримталнашье гээшэ. Хүдөө һууринуудые социальна талаһаань түбхинүүлхэ, тэрэниие хэрэгтэй техникэ болон нөөсэнүүдээр хангаха зорилгые дары түргэнөөр шиидхэхын түлөө бидэ оролдодог байнабди. Энэ хараа бодолнай ЦК-гай мартын (1989 он) Пленумэй шиидхэбэринүүд болон XXVIII съездын Программна мэдүүлгэ дотор эгээл дүүрэнээр элирхэйлэгдээ бэлэй. Хүдөөдэ үйлэдбэрилгын хэрэгсэлнүүдые эзэмдэхэ элдэб ондоо түхэлнүүдые КПСС баримталдаг байгаа, мүнөөшье баримтална гээшэ. Газар тухай хэлэхэ болоо һаа, тэрэниие ашаглалгын эгээл ашаг үрэтэй түхэлнүүдэй нэгэн, тэрээн дээрэ хүниие эзэн болгожо шадаха түхэл гэхэдэ, газарай участогуудые болон үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдые үг залгамжалуулан үгэхэ, харин тодорхой эрхэ байдалда — арендэ эрхэнүүдтэйгээр үгэхэ арга боломжотойгоор удаан болзороор арендэдэ үгэхэ ябадал болоно.

Манай залан шууд хандалга юун болоноб гэхэдэ, газар дээрэ ажахы эрхилэлгын түхэл янзануудай элдэб ондоо байлгын түлөө бидэ оролдонобди гэжэ үшөө дахин онсолон тэмдэглэхые хүсэнэб. Бүхы юумые өөрөө арад зон шиидхэг лэ.

Нүхэдүүд, манай олонациональна гүрэниие хубилгангүйгөөр гансашье хубилган шэнэдхэлгын бүхы амжалтада бэшэ, харин экономическа ба социальна тодорхой асуудалнуудые шиидхэлгэдэ найдажа болохогүй гэжэ бидэ бултадаа һүүлэй жэлнүүдтэ мэдэрээ гээшэбди. Мүнөө энэмнай шиидхэхы удхатай болонхой, бүхы юумэн бодото дээрэ энээндэл туладаг байна гэжэ би хэлэхэ байнаб. Манай обществын энэ амин шухала һалбарида боложо байһан бүхы юумэн ехэ һанаа зоболго ба сошордолго үүсхэнэ, бага бэшэ шүүмжэлхы ажаглалтанууд ба бодолнуудые гаргадаг байна. Дээгүүр үгэнүүдые хэлэлгэһээ айнгүй, манай Эсэгэ ороной хуби заяан тухай эндэ хэлэгдэнэ гэжэ онсолжо болоно ха юм.

Бидэ манай олонациональна гүрэниие бодотоор хубилгалгын шатада орообди, тиимэһээ энэ ябуулгануудай түхөөжэ байһан бүхы һайн һайхан хубилалтануудыешье, тэрэшэлэн мүнөө үзэгдэжэ байгаа аюулнуудыешье обёорхо ёһотойбди. Мүнөөнэй ябуулгануудта бүхы юумэн муу гэжэ хэлэхые хүсэгшэд алдуу гаргана. Энэмнай шэнэ политикатай өөһэдынгөө арадуудай болон республикануудай национальна һэргээлгые холбодог хүнүүдэй һанал бодолнуудта зүришэнэ бшуу. Гэбэшье гансал энэ талыень хараада абадаг, аюулнуудые, тэрэ тоодо манай Союзда, манай арадуудай хани барисаанда, хамта ажаһуулгада аюул тохёолдуулжа байһан хүдэлөөнүүдэй аюулые харадаггүй хүнүүд баһал алдуу хэнэ ха юм.

КПСС национальна һэргээлгын түлөө, бүрин эрхэтэ байдалай, бэеэ даанги байлгын ба арадуудай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын түлөө юм. Тэрэнэй түүхые, тогтонижоһон соёлой абари зангай, оюун бодолой холбоонуудые, демографическа эрхэ нүхэсэлнүүдые, арадуудай олон бүлэгүүд болон таража ажаһуулгые, тэдэнэй аюулгүй байдалай эрилтэнүүдые хараада абан, манай ороной тодорхой эрхэ байдалда энэ үг зорилгые яажа бэелүүлхэб — энэмнайл гол асуудал болоно гээшэ.

Бүхы оршон байдалые шэнжэлгэ ба һүүлэй жэлнүүдэй дүй дүршэл юу харуулнаб гэхэдэ, арадуудай һэргэлгын ба тэдэнэй бэеэ даанхай байдалые бэелүүлгын эгээл таарамжатай арга зам хадаа манай олонациональна гүрэниие гүнзэгыгөөр шэнэдхэн хубилгалгаар ба бүрин эрхэтэ гүрэнүүдэй Союзые байгуулгаар дамжан гараха байна гээшэ. Ондоогоор хэлэбэл, һандаралгын ба муудхаалгын арга замаар бэшэ, харин тэрэнэй мүнөөнэй түхэл янзануудые нэгэдхэлгын арга замаар шиидхэгдэхэ ёһотой. Ушар иимэһээ КПСС сепаратизмда эсэргүүгээр, тэдэнэй хэнһээшье гарадаг байгаа һаань, һандаргахы, һалгаахы ябуулгануудта эсэргүүгээр эрид шууд тэмсэдэг байха юм. Энээнтэй хамта парти манай олонациональна гүрэниие гүнзэгыгөөр шэнэдхэлгын түлөө оролдоно гээшэ.

Сепаратис хүсэнүүдэй добтолгодо эсэргүүсэхэһээ бэшэ бүри шухала зорилго гэжэ мүнөө коммунистнуудта байхагүй. Энэмнай бүхы шатын Соведүүдэй депутадууд-коммунистнуудта хабаатай юм. Юуб гэхэдэ, засагай болон хүтэлбэрилгын зургаануудай ябуулгануудта һаад тойбо татадаг, орон доторхи оршон байдалые түгшүүрилтэй болгодог, Конституцида эсэргүү шиидхэбэринүүдые баталан абалгатай бидэ зарим ушарта тохёолдоно гээшэбди. Гурим журам хазагайруулгын ба экономическа бэрхэшээл түбэгүүдэй эшэ үндэһэниинь эндэл байна бшуу. Тэдэмнай хүнүүдэй ажабайдалда хүндэ хүшэрөөр нүлөөлнэ ха юм. Эндэ сэхыень хэлсэел, хэрбээ эдэ ябуулгануудые усадхаагүй, улам саашаа һүжэрхэ ябадал үгөө һаа, орондомнай Ливандахи байдалда адли, бүгэдэндэ мэдээжэ тэрэнэй хохидол хойшолонгуудтайгаар, бодото дээрээ аюул тохёолдожо болохо байна гээшэ. Таанад энээндэ анхаралаа хандуулһан байхат гэжэ һананаб: үнгэрһэн неделидэ манай телевидениин Ливандахи корреспондент һандаргагдаһан городуудай захаһаа дамжуулга хэхэдээ, хёмороон, тэмсэл, зүришэлгэ юундэ хүргөөб гэжэ хөөрэжэ үгөө бэлэй. Энэмнай дэлхэй дээрэ эгээл ехээр хүгжэжэ байгаа оронуудай нэгэн байгаа ха юм. Харин манай корреспонденттэй хөөрэлдэһэн ливанец энэ оронһоо мүнөө тэрьедэн гараха баатай болоод байнаб гэжэ хэлэбэ.

Ливандахи байдалай манайда тохёолдохогүйн тула тэдээнһээ дулдыдадаг бүхы юумэ коммунистнууд хэхэ ёһотой. Тэрэнэй тула экстремис болон националис хүсэнүүдэй худал хуурмаг, зондо һайшаагдаха гэһэн баримтанууд болон уряануудай шэнжэ шанарые элирхэйлэн харуулха хэрэгтэй. Элдэб хэрэгсэлнүүдһээ гайхангүй, арад зониие мэхэлэн, тэдэ национальна талаараа бэе бэеэ үзэн ядаха ба һандарал хюдалгын оршон байдал бии болгоно. Иимэ эрхэ байдалда хүнүүд һанажа ябаһан юумээ хэлэхээ айна. Националистнууд болон экстремистнүүдэй һүйдхэлтэ муухай тактикые коммунистнууд элишэлхэ ёһотой.

Мүнөөнэй байдалай онсо харюусалгатай байһан дээрэһээ Пленум дээрэ олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй харюусалга тухай асуудал табиха хэрэгтэй гэжэ тоолоноб. Нэгэ талын, гансал өөһэдынгөө һанал бодолнуудые обществодо баадхаха, тэдэниие арад зоной һанамжа гэжэ дурадхаха һэдэлгэнүүд хадаа гурим буса, демократиин болон нюусагүйгөөр мэдээсэлгын гол ёһонуудта зүришэһэн ябадал болоно. Мэдээсэлэй зарим хэрэгсэлнүүдтэ гарадаг хоро шараа бусалгаһан ябуулганууд, үнгэрхэдөө, фашизм баримталдаг этэгээдүүдэй шууялдаануудые демократиин шэнжэ мэтээр харуулхые оролдодог тэдэнэй хараа бодолтой бидэшье эбсэхэгүй байнабди. Харин зоной тэдэниие эрид шууд буруушаажа, зэмэлжэ байһаниинь харуулагдадаггүй байха юм. Энэмнай ямар нюусагүйгөөр олондо мэдээсэлгэ, ямар демократи болоно гээшэб?! Тиимэ, бэшэ, энээниие тухирхы зорилгоор олондо мэдээсэлгые ёһо буруугаар хэрэглэһэн ябадал гэжэ сэгнэхэһээ бэшэ арга байхагүй.

Теэд юундэ коммунистнууд олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд дотор абяа гаранагүйб? ЦК-гай гэшүүдшье редакцинуудтай саг үргэлжын холбоотой байха, тэндэ ябадаг, үгэ буляалдаанда оролсодог байха ёһотой гэжэ тоолоноб. Тиихэдээ захиргаанай хэмжээнүүдые абаха эрилтэтэйгээр партиин Центральна Комитедтэ телеграммануудые юрэл эльгээлгээр хизаарлагдаха ёһогүй. Нэн түрүүн энэмнай политическэ зорилго болоно ха юм. Олоной дунда нюусагүй хөөрэлдөөн хэрэгтэй. Тиихэдээ бусад ниитын эмхинүүдэй түлөөлэгшэдэй, манай хэрэгэй амжалтада, манай ороной хуби заяанда аша үрэ бодото дээрээ оруулха гэжэ бүхы хүсэгшэдэй хабаадалгатайгаар хөөрэлдөө хэхэ ушартай. Журналистнуудай үүргэ мүнөө онсо ехэ удхатай, тиимэһээ арадай урдахи харюусалгын мэдэрэл хадаа тэдэнэй хүн бүхэндэ үнэн зүб хараа бодол олгохо байха гэжэ бидэ найданабди.

Ленинэй памятнигуудые, манай гүрэнэй ба Эсэгэ ороной соёлой һүлдэ тэмдэгүүдые, Эхэ ороноо хамгаалха тулалдаануудта һаһа бараһан сэрэгшэдэй хүүрнүүдые доромжолон һандаргааха ябадалда эсэргүүгээр КПСС залан шууд гэмсэхэ байна. Эрид шууд хэмжээнүүдые абаха эрилтэ хүнүүд табина. Энэ асуудалаар Президентын Указ бэлдэгдэнхэй, мүнөө СССР-эй Верховно Соведэй комитедүүдэй үзэмжэдэ байна. Энэ талаар засагай республиканска ба нютагай зургаанууд шанга хараа бодолтой байха ёһотой. Иимэ һандарал доромжололгын ябуулгануудта эсэргүүгээр бодоһон олониитын һанамжые дэмжэхэ гээшэ коммунистнуудай уялга мүн болоно.

Мүнөөнэй оршон байдалда, хэзээ хэзээнэйхиһээ, холын хараатай ба үдэр бүриин шэнжэтэй зорилгонууд нэгэ шанга уялаа болонхой. Хүтэлбэрилхы парти болохо бидэндэ бүхы шэглэлээр иимээр бодомжолхо ба ажал ябуулхын тула энээниие һайнаар ойлгохо хэрэгтэй болоно. Хэрэглэмжын дэлгүүр гуримшуулха, общество дотор хуули ёһо ба журам бэхижүүлхэ, хуулиин, засагай нэрэ хүндэ дээшэлүүлхэ, хэлсээтэ уялгануудые сахиха гэхэ мэтэ асуудалнуудые шиидхэлгэдэ ажалшадые нэгэдүүлхын тула бидэ хэрбээ ойрын сагта хандалга оложо шадаагүй һаа, хүсэл зориг гаргаагүй һаа, өөрынгөө хүсэ шадалые хэрэглэжэ шадаагүй һаа, манай удаан болзорой үг зорилгонуудай бэелүүлэгдэхэнь арсалдаатай боложо магад.

Мүнөөдэр тактическа зорилгонууд холын хараатай зорилгонууд тээшэ сэхэ шэглэнэ гээшэ. Энээнтэй коммунистнуудай, бүхыдөө партиин нэрэ хүндые һэргээхэ ба дээшэлүүлхэ тухай асуудал холбоотой юм. Коммунистнууд яажа ургаса хураалга дээрэ, городууд болон һуурин тосхонуудай арадай ажахые үбэлдэ бэлдэлгэдэ, түмэр замай ба городой транспорт дээрэ гурим тогтоолгодо, үдэр бүриин ажабайдалтай холбоотой бүхы юумэнүүдтэ яажа хүдэлнэб, энээгээр лэ хүнүүд партида сэгнэлтэ үгэхэ байна бшуу.

Түрүүшын ээлжээндэ энээгээр лэ коммунистнуудта хандалга тодорхойлогдодог байха гэжэ баримтанууд харуулна. Бүхы өөһэдынгөө хэрэгүүдтэ эдэбхи үүсхэл гаргаһан партийна организацинууд хүнүүдэй һайшаалгада, дэмжэлгэдэ хүртэдэг гээшэ. Жэшээнь, Москвада ургаса хураалгада туһалха гү, али үгы гү гэһэн шаг шууянууд митингнүүд дээрэ үни удаан болодог байгаа. Харин энэ үедэ үдэр бүри бороо орожо, ямаршье техникэ хүдэлжэ шадахаяа болёод байгаа. Хүнүүдэй гансал гарнууд хэрэгтэй байгаа ха юм. Коммунист-хүтэлбэрилэгшэдые урихыень би Ю. А. Прокофьевые гуйһан байнаб. Дүрбэн зуун таби шахуу хүн сугларба гээшэ. Юрий Анатольевич тэдээндэ иигэжэ хэлэбэ: оршон байдал иимэ, Михаил Сергеевич бидэндэ хандаа, харин би юу-хээ хэел гэжэ горкомой зүгһөө ханданаб. Тэрээндэ иигэжэ харюусаба: ямаршье асуудал байхагүй, бүхы Москвае бодхоёл. Тиигэжэ жара мянган хүниие хураалгада эльгээгээ, олон коллективүүд нэгэ удаа гарадаг байна. (Абяанууд: харин Моссовет хаана гээшэб?)

Мүнөө коммунистнууд юу хэхэ ёһотойб гэжэ бидэ бултадаа эндэ хөөрэлдэнэ ха юмбибди. Арад зонтой сугтаа байха, энэ хүшэр хүндэ сагые тэдээнтэй хамта дабаха, оюун бодолоо бэхижүүлхэдэнь тэдээндэ хамһалсаха, бодото хэрэгүүдые эмхидхэхэ ба шиидхэхэ хэрэгтэй ха юм. Энэмнайл бүхы харюунь болоно бшуу. Яажа энээниие бэелүүлхэб — энэмнай коллектив, арад, республика доторхи тодорхой оршон байдалһаа дулдыдаха ха юм.

Иимэ зорилгоор бидэ бүхы шатануудай Соведүүдые али болохоор дэмжэхэ, тогтонижолгынгоо үеые түргэн дабахадань тэдэндэ туһалха, хүдэлмэридөө митингын шаг шууяанһаа хахасаха ябадалдань туһалха ёһотойбди. Дүй дүршэлөө хараада абажа, ойрын сагта Соведүүдэй болон гүйсэдкомуудай хоорондохи харилсаануудта хубилалтануудые оруулха, уялгануудыень, эрхэ түлөөлэлгэнүүдыень, харюусалгыень хубаарилга тододхохо хэрэгтэй болоно ха. СССР-эй Верховно Соведэй болон Россин Федерациин Верховно Соведэй комитедүүдтэ мүнөө эдэ асуудалнуудые хаража байһан ушарые дэмжэхэ хэрэгтэй гэжэ һананаб.

Политическэ элдэб бодомжонуудай, олон партинуудай манайда бодото дээрээ бии болоһон мүнөөнэй эрхэ байдалда политическэ бусад хүдэлөөнүүд болон эмхинүүдтэй харилсаануудаа партиин ябуулжа шадаха гээшэ онсо удха шанартай болоно. Бүхы түрүү патриотическа хүсэнүүдтэй нэгэдэхэ ябадалда орохоор өөһэдынгөө бэлэн байһан тухай съезд дээрэ бидэ хэлээ бэлэйбди. Иимэ нэгэдэл мүнөө бүхы арадай, тэрэнэй бүхы бүлэгүүдэй аша туһануудта харюусадаг, кризистэ эсэргүү программын үндэһэ һуури дээрэ бэелүүлэгдэжэ болохо.

Энээнтэй холбоотой үшөө нэгэ зүйл. Соёлой ажал ябуулагшадтай һаяхан болоһон уулзалга тухай таанад мэдэнэт. Соёлой нэгэдүүлхы үүргэ тухай асуудал нүхэдэй хэлэһэн үгэнүүдэй гол шэглэлынь болоһон байна. Соёлой баялигуудые аршалан хамгаалха, соёл болбосорол һэргээхэ, тэрэниие манай олонациональна обществын нэгэдүүлхэ хүсэн болгохо талаар партитай, гүрэнэй засагтай харилсаа холбоо тогтоохо гэжэ зохёохы интеллигенциин хүсэдэг байһаниинь нилээд шангаар соностоһон байна. Олон үзэл бодолнууд ба дурадхалнууд хэлэгдээ, тэдээндэ танай анхарал хандуулхые би хүсэнэб. Тэдэмнай бэелүүлэгдээгүй хүсэлнүүд зандаа үлэхэ ёһогүй.

Оролто үгээ түгэсхэхэ зуураа, хэрбээ коммунистнуудай, хамсыгаа шуужа, ороной урда табигдаһан, манай бүхы арадай һанаа зобоожо байгаа шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ туһа хүргэдэг байгаа һаань, парти доторойнгоо кризис дабажа, арад зоной нюдэн дээрэ өөрынгөө политическэ нэрэ хүндые һэргээхэ байха гэжэ үшөө дахин онсолон тэмдэглэхые хүсэнэб.

Дэлгүүрэй экономико: бодомжонууд, хараа шэглэлнүүд

НАЙМААНАЙ НАЙМАН ХҮЛТЭЙШЬЕ ҺААНЬ...

Дэлгүүртэ оролго тухай хүн зоной дунда элдэб хөөрэлдөөн гарана. Энэ асуудалай орёо байгаагүйдэнь аргагүй. Дэлгүүр гээшэ бүхы һалбари, ажахынуудта сэхэ хабаатай байхаһаа гадна, орон доторой олониитын хоорондохи харилсаануудта сэхэ нүлөөлхэ ха юм.

Дэлгүүрэй дайрахагүй юумэн огто байхагүй. Худалдаа наймаантай, үнэ сэнтэй, хүн бүхэнэй ажалай салин хүлһэнтэй нягта холбоотой. Тиин энэ шэнэ гуримда хойшололтогүй шэлжэн орохо зорилгын табигдаад байһан саг хүшэр хүндэ үе болоно. Иимэ байдалда дан ехээр дээрээ ортохогүйн тула һэргылэмжын хэмжээнүүд абтаха ёһотой гэжэ ойлгогдоно. Арадай ажахын хүгжэлтэдэ шахардуу шанга зүйлнүүд ушарна. Зарим ажахынууд хоорондын харилсаан һандаржа, бэе бэедээ туһалхын орондо, һаад хэнэ хэбэртэй. Тиихэдэ үйлэдбэриин хэмжээнэй бага болоошье һаа, үнэ сэн дээшэлүүлһэнэй ашаар хүндэ байдалһаа гараха һэдэлгэнүүд хэгдэнэ. Мүнгэнэй биишье һаа, худалдан абаха юумэн үгы. Игэжэ экономическа худалдаа наймаанай харилсаанда тэнсүүрэл алдалга ушарна бшуу. Урда сагта «Найман найман хүлтэй, наймаашан хоёр хүлтэй» гэһэн ехэ зүйтэй үгэ бии һэн.

Дэлгүүртэ оролгын үедэ нэгэ зариман баяжаха, зарим зон арайханшье амидарха аргаяа олодог байха, үгырхэшье ха. Дэлгүүрэй наймаанай гурим шанга, эзэмдэлгэнь ехэ. Өөрынгөө хэлһэн, бии болгоһон продукцида, худалдажа абаһан техникэдээ хүдэлмэришэ зон ёһото эзэд болохо гэжэ ойлгоноб.

Улаан-Үдын авиационно нэгэдэлэй генеральна директор Юрий Кравцовой статья уншаад, ехэ зүб асуудал дайрагдаа, олоной зүбшэн хэлсэлгэдэ эхин табигдаа гээд тэмдэглэмээр байна. Эрдэмтэдэй, экономистнуудай үүргэ энэ хэрэгтэ тон ехэ, энээниие арсашагүй.

Эдеэ хоолой асуудал олоной һанаае түбхын түрүүндэ зобооно. Хониной халуун мяханай дутамаггүй байхань үзэгдэшэгүй һэн, саашаа бүришье бэрхэтэй болохо. Хүдөө ажахын эдлүүриин газар хаа хаанагүй урданайхидаа бэшэ болоо, шэмэтэй ногоотой бэлшээри сабшалангай ехэнхи хубинь хахалагдана. Манай республикада силос дарангаар дашуурдаг, тиин үрмэдүүл хилгана хоёр хэмһээ элбэгээр урганхай. Тиигэжэ шэмэгүй ногоо эдиһэнһээ боложо, малай тоо жэлһээ жэлдэ үсөөрнэ. Ханамжагүй барикта саашань дурдабал, үбһэ хуряалгын техникэ яашье таарамжагүй гээд тэмдэглэмээр.

Ой модон эзэн бусаар, хайша хэрэг хэрэглэгдэһээр, гам хайрагүйгөөр отологдоһоор. Энээнһээ уламжалан, газарай нуралга нилээн үзэгдэнэ, поли, тарялан шииг нойтоор дуталдана. Тиихэдэнь Ю. Кравцовта, колхоз, совхозуудые гэмтэй гэжэ заримыень тарааха, газар уһыень хубааха гэжэ уряалнат. Танһаа байха, СССР-эй арадай депутат, ВАСХНИЛ-ай академик Вл. Тихонов 9 миллион таряашад гүрэниие хооллуулжа шадаха байгаа, теэд колхоз, совхозуудай ударидагшанар тушаалаа алдахаяа айгаад, колхоз, совхозуудаа байлгахые оролдоно гэжэ гэмнэнэ. Тиигэжэ гэмнэхынгээ орондо табяад онуудта город шадарай ажахынуудта адуу мал үсхэбэрилхэеэ болиһоноо буруушааежа, һөөргэнь бии болгохо гү, али жараад онуудта саадуудые үгы болгоһоноо һэргээе, тэдэндэ алба налог хүнгэлэе гээ һаань, арад зон дэмжэжэ, зүбшөөжэ болохо байгаа. Академик Тихонов мүн лэ игэжэ тэмдэглэнэ: колхоз, совхозуудай ажалшад нэгэ түхэригэй эдеэ хоол бэлдэхэдээ, 5 түхэриг 29 мүнгэ гаргашалжа, гүрэнэй тэдхэмжэдэ байна гэнэ. Теэд мүнөөшье хүдөөгэйнэй зон үдэр, һүнигүй урданайнгаа янзаар ажаллажа, ноохо, мяха, арһа шүрбэһэ гүрэндөө үгэжэ байна бшуу. Харин хүдөөгэйхидэн ажал хүнгэдхэхэ элдэб оньһон арга, техникэ хэжэ үгэхэ, газар уһаяа зүбөөр эдлэхэ, мал адууһанай үүлтэр һайжаруулха талаар эрдэмтэдэй шэнэ арга хурга заажа үгөө һаань, һайн һэн. Иимэ асуудал шиидхэел гэжэ уряалаа һаань, аргагүй дэмжэмээр бэлэй. Кравцовууд мэтэ 10—20 мянган хүдэлмэришэдые захиржа байһан алба хаагшадые хүдөөгэй ажалшад, таряашад хооллуулна ха юм. Юрэл гэмнэхын орондо хартаабха, овощ, фрукт хадагалха байра барилгада туһалаад, «Эдеэ хоолой программа — бүгэдэ арадай хэрэг» гэһэн уряа бэелүүлэлсээ һаань, ургаса гутаан гэмтээнгүй хадагалхын тула тодорхой хэмжээнүүдые заажа үгөө һаань, хүн зон һайниие хүргэхэ бэлэй. Тиихын орондо ганса түмэр харгын ажал һаатуулһанайнгаа түлөө гүрэн түрынгөө мүнгэ хэдэн мянгаар яла болгон түлэжэ байна ха.

Мүнөө байһан колхоз, совхозуудай ажалшад 60—70 жэлэй урда тээхи таряашад, малшадтай жэшээтэй бэшэ, урда сагта үзэгдөөгүй ондоо шэнэ гуримтай болоо.

Дэлгүүртэ ороходоо энээниие тон һайнаар хараадаа абаха, бодолгүй алхамуудые һэргылхэ шухала. Хүдөөдэ хэды туршалганууд, нэрэ һэлгэлгэнүүд болооб даа. АЗО гээд байһанаа МТС-ые һэргээхэ гээд, бүхы хүсэеэ тиишэнь хаяа. Удаань хоёр эзэн газарые эдлэхэ ёһогүй гээд МТС болгоод, хүдөө ажахын трест, управлени, БСХО, ВПО гэхэ мэтэ бүри унжагай олон нэрэ гаршагтай болоо. Теэд эдэ юрын һэлгэлтэнүүдһээ үлүү юу бүтээһэниинь мэдэгдэнэгүй. Бэе бэедээ дамжуулһан захиралта, заабериин һүүлдэнь буруу һүрөө һаань, харюусаха хүн байхагүйн тула элдэб туһамаршад, орлогшонор, тоологшод бии болгогдоо. Харин ажалай һайнаар бүтэбэлнь, дарганар, ударидагшанар эгээл ехээр тэмдэглэгдэдэг һэн. Иимэ байдалда юрын ажалшан урмаа хухардаг байгаа. Дэлгүүртэ ороходоо, энээниие мартаха хэрэггүй.

Дэлгүүрэй үедэ иимэрхүү юумэн олоор тобойжо гараха. Дэлгүүр гээшэмнай ямаршье тогтоолһоо шангаар, онсо өөрынгөө гуримаар хамаг юумые шиидхэхэ. Нэн түрүүн дэлгүүрые гуримшуулха гэнэ, энээн тушаа олон һанамжанууд бии.

Шэнэ энэ гуримда ороходоо, мүнгэн гээшые нэн түрүүн өөрынь тогтомол сэнтэй болгохо, харин өөрын сэн олоогүй һаа, дэлгүүр байжа шадахагүй. Мүн лэ хүнэй хэрэглэхэ зүйлэй үгы гү, али үсөөн һаань, ямар дэлгүүр гээшэб. Үнэ сэн нэмэхэ, дээшэлхэ гэжэ сэхэ хэлэгдээ. Тиихэдэнь бага салинтай, олон хүүгэдтэй айл бүлэнүүд, ажаллаха хүсэгүй болоһон инвалидууд, пенсионернүүд гарза гасаланда орохо, ядалдаха болоно. Тэдэниие социальна талаһаань яагаад хамгаалхаб, аршалхаб? Тэрэнэй хажуугаар хүдэлмэригүй, ажаһууха саг үргэлжын газар, һууринггүй зон яаха гээшэб? Гэхэ мэтын олон орёо асуудалнууд хойно хойноһоо һанаа зобооно. «Буряад үнэн» газетэдэ Г. Кимэй статья һайшаан уншаа һэм. Олон һонирхолтой тоо, баримтанууд үгтэнхэй, мүнгэ багаар абадаг зониие социальна талаһаа яагаад хамгаалхаб, предприятинууд энэ талаар юу хэхэ ёһотойб гэжэ һанаһанаа бэшэнэ.

Элдэб хонжоо наймаашад, ямаршье аргаар һаань, баяжахые һэдэгшэд бэеэ зэһэнхэй, бүри эршэтэйгээр бэлэдхэл хэнэ. Нэгэ зариманиинь хуулитаар һуурияа олоно. Эдэнэрэй дуран зоргоороо мүнгэнэй хойноһоо оролгые һаатуулха хэрэгтэй. Ямар эсэргүү тэмсэл хэгдэхэб, ямар хэмжээ абалтайб — мэдэгдэнэгүй. Гэбэшье эдэнэртэ хэзээшье үргэн харгы нээгдэхэгүй бээз гээд найдамаар.

Юрэдөө, наймаанай найман хүлтэйшье һаа, наймаашан хоёр хүлтэй гэлсэнэбди. Нэгэл хүлөө алдабал, буруутаха.

С. БАХЛАЕВ,
ажалай ветеран, тусхайта пенсионер.

Улаан туг уряална, уялгана

ТҮРҮҮШҮҮЛ ТОДОРУУЛАГДАБ

СССР-эй Экономическа болон социальна хүгжэлтын гү... 1989 оной түсэбые амжалтатай дүүргэхэ талаар Бүхэсою... социалис мүрысөөнэй дүн һаяхан согсологдожо, иимэ тү... шүүлдэ КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Совед... ВЦСПС-эй болон ВЛКСМ-эй ЦК-гай дамжуулгын Улаан туг... барюулагдаха болоо гэбэл:

Улаан-Үдэ хотын Советскэ район.

Хэжэнгын районой Могсохоной совхоз.

Загарайн бройлерно фабрика.

Яруунын районой «Коммунизм» колхоз КПСС-эй ЦК-... СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй ба ВЛКСМ-эй ... гай дамжуулгын Улаан тугаар шагнагдаа, СССР-эй ВДНХ-... Бүхэсоюзна Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдээ.

* * *

РСФСР-эй Экономическа болон социальна хүгжэлтын гү... нэй 1989 оной түсэбые амжалтатай дүүргэхэ талаар Бүхэ... син социалис мүрысөөнэй дүн согсологдоһон байна юм. ... циалис мүрысөөнэй дүнгөөр иимэ түрүүшүүлдэ РСФСР-эй ... нистрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй дамжуулгын Улаан туг... барюулагдаха болоо гэбэл:

Хэжэнгын район.

Тарбагатайн районой Ехэ-Куналейн сельскэ Совет.

Захааминай районой Енгорбойн совхоз.

Кабанскын районой Байгал-Худариин совхоз.

Тарбагатайн районой гахайнуудые түлжүүлдэг ба ... тарғалуулдаг ажахы хоорондын «Южное» предприяти.

ВАСХНИЛ-ай Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ... эрдэм-шэнжэлэлгын институт.

Хэжэнгын райондо, мүн Тарбагатайн районой Ехэ-Куналейн сельскэ Соведтэ тус тустань 5 мянган түхэриг мүнгэн ... барюулагдаха байна.

БАЯРЛАМААРШЬЕ БАХАРХАМААРШЬЕ

1989 оной дүнгөөр РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй дамжуулгын Улаан тугаар шагнагдаһан ушараар Россин хүдөө ажахын академиин Сибириин отделениин Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын институдай директорэй нэрэ дээрэ Россин хүдөө ажахын академиин президентын гар табилгатай телеграмма һаяхан ерэһэн байна.

Манай институт гүрэнэй иимэ үндэр хайрада хүртэхэл ёһоороо хүртөө гэхэдэ, алдуу болохогүй. Юуб гэхэдэ, институдаймнай эрдэмтэд бүхэсоюзна 6, ведомствын 5 программаар 20 темээр туршалгануудые үнгэргэдэг юм. Тэрээнһээ гадуур эрдэм-шэнжэлэлгын институдай хүдэлмэриин түсэб соо ороoһото болон ороoһото-бобово ургамалнуудай, олон жэлэй ногооной, хартаабхын эрхим репродукциин үрэһэ хүрэнгэ үйлэдбэрилхэ ба хуряаха, мүн эдэ бүхы хэмжээнүүдые зохёохо ба һайжаруулха асуудалнуудаар ажал хараалагдадаг байна. Энэ хэлээшэеэ хэдэн жэшээнүүд дээрэ харуулхада өөрэгүй. Нэн түрүүн гушаад ондо суута селекционер К. М. Крамай эхи табиһан, һүүлдэнь тэрэнэй ажалые саашадань үргэлжэлүүлһэн А. М. Останинай тарян ажалда ябуулһан селекционно хүдэлмэриие дурсаха хэрэгтэй.

Буряад ороной селекционернүүдэй ороoһото, ороoһото-бобово ургамалнуудай, олон жэлэй ногооной аяар 47 сортые гүрэнэй туршалга гарахыень эдэ жэлнүүдтэ тушааһыень мартахаар аал! Эгээл мүнөө үедэ институдай гаргаһан 13 сортын ургамалнууд туршалга гаража байна. Эдэнэй хоёрынь гэбэл, «сэлэнгэ» сортын шэниисэ, «витим» сортын ешмээн болоно. Эдэ ургамалнууд 1989 онһоо хойшо туршалга гаража, Ухаалан зохёолгын болон шэнэ юумэ нээлгын талаар СССР-эй гүрэнэй комитедэй авторска үнэмшэлгэнүүдтэ хүртэһэн габьяатай.

Республикын тарян ажалда химижүүлгэдэ хэрэглэгдэхэ экологическа сэбэр технологиин хэрэгсэлнүүдые институдай эрдэмтэдэй зохёоходонь, тэрэниие 1990 ондо Буряадай АССР-эй Байгаали хамгаалха гүрэнэй комитет баталан абаһан байха юм. Сотниковой шубуунай фабрикын шубуунай, Мостовкын гахайн комплексын гахайн аргалые компост болгон хэрэглэһэнэй ашаар, «Пригородный» болон «Прибайкальский» совхозууд тэжээлэй ургамалнуудай ургасыень 2,0—2,5 дахин дээшэлүүлжэ шадаба.

Институт оньһожоруулагдаһан комплекс болон фермэнүүд дээрэ үхэрэй мяха үйлэдбэрилхэ, һаалиин мал ажалда һүрэг һэлгүүлхэ һайн үүлтэрэй залуу мал түлжүүлхэ ба шахан тарғалуулха технологиин асуудалнуудые бэлдэжэ байнхай. Тэрээнһээ гадуур һүүлэй үедэ морин үсхэбэрилгэдэ анхаралаа хандуулдаг болоо.

Эрдэмтэдэй ухаалан зохёоһон туршалгануудые үйлэдбэридэ нэбтэрүүлһэнэй ашаар Байгалай туршалга-үйлэдбэриин ажахы гүрэндэ тушаагда... лайнгаа шэгнүүрые 139 ... грамаар гэхэ гү, али 1,5 ... дээшэлүүлһэн, тиихэдэ ... лайнгаа гаргашыень бага ... гоһон, эрэ хашараг бу... шэгнүүрын 1 центнер бүт... ень 322 түхэригһөө 177 түх... тэ хүргэһэн байха юм.

Эдеэ хоолой асуудалые ... хэхэ хэрэгтэ хонин ажал ... най республикада онсо һ... ээлдэг гээшэ. Республи... тор үйлэдбэрилэгдэдэг ... мяханай дүрбэнэй нэгэ ... хониной мяхан ээлнэ. Ти... шье энэ һалбариһаа аб... ноохон, арһан гэхэ мэт... нүүд хүнгэн болон текс... промышленностьда тон ... тэй болодог шуу.

Нарин ноохотой хонидо... тэрыень ба ашаг шэмыень ... шэлүүлхэ талаар институ... дэмтэд тодорхой ажал ... жа байнхай. Эрдэмтэд ... үүлтэр һайжаруулха ... ское» нэгэдэлэй мэргэж... тэй суг Забайкалиин нарин ... һото үүлтэрэй буряад ту... хонидые бии болгоходонь ... һаламжа үзүүлһэн габья... Энэ һалбариие саашадань ... үрэтэйгөөр хүгжөөхэ тусхай ... дель зохёогоо. Иимэ мо... үйлэдбэридэ нэбтэрүүл... ашаар Ивалгын туршалга-ү... бэриин ажахыда ... жэлэй хугасаа соо газ... али 1986—1989 онуудай т... да хонин бүхэнһөө ноохо ... гаяа 3,6 килограммһаа ... лограммда, хониной мял... далдалгаяа 2 дахин, зуун ... хонин бүхэнһөө хурьга түл... гээ 71-һээ 109 толгойд... гэжэ шадаа. Эндэ нёдондо ... дэ түрүүшынхеэ био... тиин онол арга хэрэглэ... байна.

Хүдөө ажахын предпри... нуудта ажахын тоосоо ... үрэтэйгөөр нэбтэрүүлхэ ... институдай хүдэлмэрили... кооперативуудай, хамтын ... лон арендын подрядуудай ... дэбын арганууды үзэж... лэнхэй. Республикын ко... совхозуудай эрхэ б... арендын подрядай онол... гаар хүдэлдэг олохон кол... тивүүд өөһэдынгөө хүсэ... лаар гэхэ гү, али эдэ ... эрилтэдэ таарама техно... ажаллажа шадахагүй б... дээрэһээ үйлэдбэриин ... циклыень өөһэдтөө абади... ха юм. Энэ талаар аренд... рилсаагаар хүдэлдэг колх... вүүдые нэгэдүүлжэ, коо... тивна ажахын үндэһэ ... дээрэ түрүүшын коопера... дые, эмхи зургаануудые ... гуулха туршалгануудые ... эхилэнхэй. Захааминай ра... Михайловкын, Енгорбойн ... хозуудта иимэрхүү проек... ухаалан зохёогдобо.

Сибириин отделениин Бу... дай хүдөө ажахын эрдэм... жэлэлгын институт респ... кын агропромышленна к... лексые ашаг үрэтэйгөөр ... жөөхэ талаар туршалгын ... хэн хүдэлмэри ерэхэ ... жэлдэ хэхээр хараална.

В. САВИНОВ.
Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын инсти... тудай эрдэмэй-техническа мэдээсэл тараадаг ба ... рүүлдэг бүлэгые да...

Хонин ажал—гол шухала һалбаримнай

УРАГШАТАЙГААР ҮНГЭРӨӨ

Ажахынгаа гол һалбари болохо хонин үсхэбэрилгэеэ улам хүгжөөхэ талаар һүүлэй жэлнүүдтэ Яруунын колхоз, совхозуудай хонишод, мэргэжэлтэд горитойхон хүдэлмэри ябуулна. Тусхайлбал, эхэ хонидоо искусственна аргаар урэжүүлхэ хүдэлмэреэ тон богони болзорто, һайн шанартайгаар үнгэргэһэнэй ашаар район соо зуутан - хонишодойньшье зэргэ улам олошорно. Мүнөө тус районой ажахынуудта эхэ хонидоо искусственна аргаар урэжүүлхэ хүдэлмэри урагшатайгаар ябуулагдаба. Эндэ Нарһатын үүлтэртэ малай предприятиин мэргэжэлтэдэй, алба хаагшадай оруулһан хубита ехэ байха. Эдэнэр һүүлэй жэлнүүдтэ ажахынуудаа эрхим үүлтэрэй хусын үрөөр хангахаһаа гадна пунктнуудыень элдэб түхеэрэлгэнүүдээр хангажа, горитой туһаламжа үзүүлнэ.

— Урдандаа предприятимнай районой түб һууриинаа холохон түбхинэнхэй байдаг һэн. Мүнөө Нарһата һууринда барилга үргэдэжэ, илангаяа үүлтэртэ хусануудые харууһалдаг манда хүндэхэн болобо. Нэгэдэхеэр, дүтэ шадарнай тосхоной бог шорой адхагдана. Тиихэдэ, ээтэй, ээзгүй нохойнууд иишэ олон даа. Юрэдөө хусануудаа бэлшээридэ ээзгүй орхихын аргагүй, эдэл нохойнуудай хүлһэн болохо ха,— гэжэ дурсагдагша предприятиин хусашан Ринчин-Доржо Шойхонович Цыдыпов хөөрэнэ.

Нёдондо үнгэргэгдэһэн республикын заншалта выставкэ-аукциондо эндэ түлжүүлэгдэһэн хусануудайнь нэгэн бусадһаа булюу һайн шанартай байһандаа шалгаржа, медальда хүртөө һэн. Райондо үсхэбэрилэгдэдэг хонидойнгоо үүлтэр һайжаруулхын тула 1978 онһоо нарин ноохотой Забайкалиин болон хойто Кавказай үүлтэрэй хусануудай үрэ хэрэглэжэ эхилһэн байна. Мүнөө энэ ажалаймнай дүнгүүд элеэр харагдажа захалба. Тобшолбол, колхоз совхозуудта хонидойнь ашаг шэмэ эрид дээшэлээ гэхэ гү, али ноохо, мяхан ехээр абтажа бэлэдхэгдэнэ. Хонидой үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэреэ һайнаар эмхидхэһэнэйнь ашаар олон ажахынуудта түлгэ хусануудынь түд бүрэеэ 70 килограмм, эмэ түлгэнүүд 45 килограмм шэгнүүртэйгээр түлжүүлэгдэдэг боложо байна. Энэ ажахын конторо ерэжэ һониноо саашань дууланабди.

— Районоймнай 12 ажахын юһэндэнь хонин үсхэбэрилэгдэнэ. Искусственна аргаар эхэ хонидоо үрэжүүлхэ хаһын эхилхэһээ урид бүхы ажахынуудтай хэлсээ баталнабди. Байгша ондо районоймнай хонишод харюусалгата энэ ажалаа сентябриин 22 болотор үргэлжэлүүлжэ дүүргэбэ. Хони олоор үсхэбэрилдэг «Дружба» колхозой гурбан отарада хүсэд һайнаар хүргэгдэһэн үрэ хэрэглэгдээ. Энэ шэнэ технологи нэбтэрүүлхэдэ, яһала аша үрэтэй байба. Нёдондо энэ ажахын түрүү хонишон Балдан-Дамба Эрдынеевич Ринчиновэй даадаг отарада эхэ хонидынь иимэ үрөөр үрэжүүлэгдээ һэн. Тиин байгша ондо дурсагдагша хонишон 100 эхэ хонин бүриһөө 127 хурьга абажа, дахяад районойнгоо чемпион болоһон байна. Хусануудай, үүлтэртэ малай һайса хүргэгдэһэн үрэ үйлэдбэриин «Бурятское» нэгэдэлһээ асарагдана. Саашадаа бидэшье иимэ технологи үргэнөөр нэбтэрүүлжэ, хусын һайса хүргэгдэһэн үрэ бэлдэхэ аргатай болохобди. Һүүлдэнь бүхы ажахынуудайнгаа эхэ хонидые иимэ үрөөр хангаха арга олдохо ха юм. Илангаяа муу уһа шабартай харгытай манай райондо шэнэ технологи нэбтэрүүлхэдэ ашагтай. Малай үүлтэр һайжаруулха талаар шэнэ түрүү арга, технологи үргэнөөр хэрэглээгүй һаа, бидэнэй зорилго бэлэхэнээр бэелүүлэгдэхэгүй бшуу,— гэжэ лабораториие хүтэлбэрилэгшэ Светлана Сергеевна Содномова хэлээ һэн.

С. ДОРЖИЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Үүлтэртэ малай предприятида 18 жэл соо хүдэлһэн автомашинын жолоошон Анатолий Васильевич Минеев.

Авторай фото.

БАТА ҺУУРИЯА ОЛОНХОЙ

Ажабайдал. Энээхэн ганса үгэ ямар ехэ гүн гүнзэгы удхатай гээшэб? Хүнэй бүхы наһанай замда ушарһан үйлэ хэрэгүүдые сум багтааһан энэ үгэ үнэхөөрөө үнэтэй, сэдьхэлдэ хэзээдэшье дүтөөр һанагданал даа. Үнэн дээрээ хүн бүхэндэ ажабайдалаа зүбөөр шэлэхэ, гэмгүй һайнаар гаталха гээшэ тиимэшье бэлэн бэшэ байдаг. Наһанай харгы хододоо арюун байдаггүй һэмнай. Хүндэхэн бэрхэшээлтэй, ялхи болдогтой үе заабол дайралдаха. Зүгөөр энээниие шадамар бэрхээр дабажа гараха, тэсэжэ үзэхэ гээшэ юунһээшье хүндэ хүшэр туршалга, шалгалта гээшэ. Имагтал ажалша бэрхэ хүнүүд лэ ажабайдалай шанга долгиндо «онгосоео» хүмэрюулэнгүй һайнаар һэлюурдэжэ, эрэлхэгээр дабажа гарадаг заншалтай юм.

Баян-Голой түрүү хонишодой нэгэн болохо Сэсэг Базаровна Намжиловагай гаталһан наһанайнь харгын энэ хуби баһал бэлэн байгаагүй. Тэрэ нютагайнгаа һургуулида һураһанай удаа түрэл ажахыдаа хонишоноор ажаллажа эхилһээр мүнөө хүрэтэрөө хүдэлмэрилнэ. Анханда хонишон болоходоо, тэрэ Харууһанай гурбадахи бригадада ажаллаа юм. Хурса харасатай, шуумар бэрхэ, һүбэлгэн ухаатай залуу басаган дүршэлтэй хонишодой заабари доро ажаллахадаа, богонихон саг болзорто нилээд арга шадабаритай болоод байгаа һэн. Удаань Цыден Намжиловтай хуби заяагаа ниилүүлхэдээ, ажалдаа хандасань бүришье ондоо болоһон ааб даа. Шэнэ гэр бүлэ байгуулһан залуу хүбүүн басаган хоерто гансашье ажалай алдар соло бэшэ, мүн эд хэрэгсэл, мүнгэ зөөришье хэрэгтэй байһан байха.

Тэрэ гэһээр гуша гаран жэл ходорон үнгэрөө. Мүнөө эдэ нүхэднай гансашье наһаараа бэшэ, мүн дүй дүршэлөөрөө бултанһаа аха захын хонишодой зэргэдэ гаранхай юм.

Һүрэг хони даажа абаад, эды олон жэл соо ажаллаха гээшэ бэлэн бэшэ даа. Үнгэржэ ерэхэдээ өөрынгөө ажалые мэдэхэгүй захиран-зонхилхо үе сагта амжалта түйлаханьшье амар байгаагүй. Һүрэг хонидто үгэхэ адхашье тэжээл мэдэхэ, эхэ хонидоо үрэжүүлхэ, ноохыень хайшалха саг болзорынь тодорхойлолсохо эрхэгүй байгаа. Эдэ бүхы ажалаа дээрэһээ — колхозой гү, али үнгэржэ ерэхэдээ, районой, республикын захиргаануудай хүтэлбэрилэгшэдэй заабаряар ябуулдаг байгаал даа.

Баргажанай голдо байгаалиин сагай уларил илангаяа хабар, үбэл, намарай үедэ ондоохон, шэмэрүүн хүйтэн, эрид хубилжа байдаг өөрсэтэйхэн гээшэ. Тиимэһээ тэжээлэй рационоор үгтэһэн үбһэ, зеленко, һолоомо болон талха тэряанайнгаа зүйлые зарим һарануудта тогтоогдоһон хэмжээнь ехээр гаргашалха эрхэгүй байгаа бшуу. Иимэ эрхэ байдалда һайнаар ажаллажа, эрхим дүн түйлахань хүшэр бэлэй.

Баян-Гол нютагынь хони үсхэбэрилхэ һалбаряараа гансашье Баргажанайнгаа голдо бэшэ, мүн бүхы Буряад орондоо суурханхай юм. Тиимэл хадаа эндэ Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэтэй түрүү хонишод үеһөө үедэ бии байгаа, байһааршье гээшэ. Харин Сэсэг Базаровна Намжилова иимэ үндэр нэрэ зэргэтэй болоошьегүй һаа, һүүлэй жэлнүүдтэ зуутан хонишодой зэргэдэ бата һуурияа олонхой юм. Жэшээлбэл, байгша ондо энэ нүхэрэймнай даадаг бригадын коллектив 534 эхэ хониноо 560 хурьга түлжүүлжэ тушаахадаа, хурьган бүхэнөө 21,8 килограмм шэгнүүртэйгээр эхэһээнь амяарлаа. Тиихэдэ хонин бүриһөө 4 килограмм ноохо хайшалаа юм. Үнгэрһэн үбэлжэлгын үедэ эндэ һүрэг хонидынь бүрин бүтэн ондо оруулагдаа һэн. Иимэ амжалта түйлахын тула арга шадабаритай, өөрын дүршэлтэй байха хэрэгтэй ааб даа. Намжиловтан нютагайнгаа байгаалиин сагай уларилай эрхэ байдалые табан хургандаал адли һайнаар мэдэхэ болонхой. Мүн Харууһанайнгаа бэлшээриин ногооной шанар болон ургасые сээжээр мэдэхэ ёһотой.

— Бэлшээри байнал гэжэ һүрэг хони адуулхада, һайн үрэ гарахагүй. Газарай хүрьһэн, ногоонииньшье адли байхагүй. Намаг газарай ногоон добо газарайхиһаа ондоо бшуу. Зунай эхеэр добо газарай шэрэм ногоондо һүрэгөө бэлшээхэдэ, түргэн хүшэлхэ. Намагай ногоондо хонидоо үдэрэй халуунда уһалха үедөө бэлшээхэдэ хамаагүй. Энэ зундаа хонидынай яһала хүшэлөө. Хура бороотой жэлдэ хонин һайнаар тарғалдаггүй юм. Ган гасуур жэлдэл һайн байха. Юрэдөө ногоонойнь шэмэ ондоо байдаг аа гү? Намарнай ута боложо байна. Бараг лэ ондо орохо бэшэ гүбди,—гэжэ ахалагша хонишон Сэсэг Базаровна дэлгэрэнгыгээр хэлээ һэн.

Намжиловтан үнэр баян бүлэ болонхой юм. Цыден Сэсэг хоер мүнөө арбан үхибүүнэйнгээ гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргэжэ, хүмүүжүүлжэ байна. Олон үхибүүнэй эхэ Сэсэг Базаровна Эхэ Геройн нэрэ зэргэтэй, хүбүүд, басагадаа гол түлэб ажалда дуратайгаар һурган хүмүүжүүлхые оролдоно. Үнэр баян бүлынь гурбан ехэ хүбүүдһээ бэшэ бүхы үринэрынь мүнөө һургуулида һурадагшье һаа, сүлөө сагтаа эхэ, эсэгэдээ заабол хамһалсадаг, али болохоор туһа хүргэдэг байха юм.

Намжиловтанай ехэ хүбүүн Түмэниинь дээдэ һургуули түгэсхэнхэй, колхоздоо инженерээр ажаллана, өөрын гэр бүлэтэй болонхой. Удаадахи Түгэд хүбүүниинь Монгол орондо һурана. Харин гурбадахинь —Баярынь сэрэгэй албанһаа табигдаад, түрэл колхоздоо ажаллана.

— Үхибүүд туһа хүргөөл ааб даа. Теэд үшөөл туһа хүргэһэй гэжэ һанахадашни таража ябашаха байнал даа. Юрэдөө өөһэдынгөө ажабайдалай үргэн харгые зүбөөр шэлэжэ олоо һаань, манда юуншье хэрэггүй,—гэжэ Сэсэг Базаровна Намжилова хэлээ һэн.

Д-Н. ХОБРАКОВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Баргажанай районой,
Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз.

ГУМАНИТАРНА ХҮСЭНҮҮД НЭГЭДЭНЭ

Эб найрамдал хамгаалгын совет комитедтэ «Хүнэй олониитые хамгаалга» гэһэн хүдэлөөнүүд болон эмхинүүдэй холбоо эмхидхэн байгуулгын заседани болобо. Тэрээн дээрэ тус холбоон тухай дүрим, мүн тэрэшэлэн бултанда ба хүн бүхэндэ хандаһан хандалгын гол документ баталагдаа.

«Хүнэй гуманитарна хамгаалга» гэһэн хүдэлөөнүүдэй болон эмхинүүдэй холбооной түрүүлэгшэнэрээр СССР-эй арадай депутадууд, СССР-эй Архитекторнүүдэй холбооной правлениин нэгэдэхи секретарь Ю. Платонов болон поэт Р. Гамзатов болон бусад һунгагдаа.

Ленинэй орденто ЛВРЗ-гэй механическа цехтэ Анатолий Николаевич Малесов 37 жэлэй хугасаа соо нэгэл газартаа токареор хүдэлжэ ябана. Ажалай ветеран өөрынгөө мэргэжэлдэ залуушуулые һургана, үльгэр жэшээ харуулна. Анатолий түмэр замай отличник гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн алдартай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. Н. Малесов ажал дээрээ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

АГРАРНИГУУДАЙ СИМПОЗИУМ

СУЗДАЛЬ (Владимирска область). Эртэ урдын энэ хотодо совет-американ симпозиум хүдэлнэ. «СССР-тэхи аграрна реформо болон дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн оролгын асуудалнууд» тэрэнэй темэ болоно. Айова штадай университедэй болон ВАСХНИЛ-ай эрдэмтэд, областной, хизаарай ба республиканска агро-нэгэдэлнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд болон американ ажал хэрэг эрхилдэг бүлэгөөрхидэй түлөөлэгшэд тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадана.

— Үргэн олон асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэнэ,— гэжэ ВАСХНИЛ-ай эрдэм-техникын талаар уласхоорондын харилсаа холбооной управлениин начальник М. Веселовский хэлээ һэн.— Тобшолон хэлэбэл, дэлгүүрэй ажахыда шэлжэн оролгын ниитын ба экономическа эрхэ нүхэсэлнүүд, мяха үйлэдбэрилхэ талаар системэ, биотехнологи, эрдэм-шэнжэлэлгын дүнгүүдые хэрэглэлгэ гэхэ мэтэ болоно. Айова штадай университедэй 20 гаран профессорнүүд, хүдөө ажахын асуудалнуудаар США-гай президентын тусхай туһалагша Эванс Купер американ талаһаа симпозиумда хабаадана.

(ТАСС).

Совет орон дотор

ОБНИНСК (Калужска область). 70 мянган паар гутал гаргаха фабрикын барилгада һая байгуулагдаһан акционернэ «Акцент» бүлгэм мүнгэ урьһалаа юм. Горгүйсэдком, промстройбанкын отделени болон кооперативуудай холбоон хиналтын иимэ акцинуудтай юм. Хотын хүн зониие хангалгада шэглүүлэгдэһэн проектнүүдые бэелүүлгэдэ тус бүлгэм мүнгэ һомолно. Эдэнь гэбэл, кабельна телевидени болон полиграфическа бааза хүгжөөлгэ, хүдэлмэришэдэй кадрнуудта шэнэ мэргэжэл олгохо ба менеджернүүдые бэлдэхэ гурим байгуулга болоно. Овощ болон гүлзөөргэнэ ургуулдаг кооперативууд хүнгэлэлтэтэй гуримаар урьһаламжа абана. Обнинскын хүн зон 200 мянга шахуу түхэригэй акцинуудые худалдажа абаа юм.

БАКУ. Байгаалиин шулуу болбосоруулан хэрэглэлгын талаар эрдэм шэнжэлэлгын болон проектно-конструкторска институдай мэргэжэлтэд уурхайнуудта хэрэглэгдэхэ шулуу отолхо бүтээсэ ехэтэй техникэ бүтээхэ юм. Эндэ иимэ машинын хүдэлмэриин чертёжнууд бэлдэгдэнхэй. Гидравлика үргэнөөр хэрэглэдэг болоходо, машинистын ажал нилээн хүнгэн болохо.

ФРУНЗЕ. Киргизэй урда хубидахи Джалал-Абаде хотодо ашаглалгада оруулагдаһан завод жэл бүри 100 мянга гаран тонно хоморой цемент үйлэдбэрилхэ ёһотой. Предприятиин хорото нүлөөнһөө байгаалиие хамгаалхын тула промышленна үйлэдбэриһөө гараһан зүйлнүүдэй 99 шахуу процентыень сэбэрлэхэ аргатай хүсэтэй электрофильтрнүүд тэндэ хабсаргагданхай.

МОСКВА. 64-дэхи ПТУ-гай Москвагай уран һайханай — промышленна училищиин (урданай Строгановско) дэргэдэхи уран һайханай лицей болгогдоһон дээрэһээ тус һургуулиин һурагшад лицеистнүүд болоо һэн. Тэндэ бэлигтэй үхибүүд үнэтэй мебелиин дархашанай, шэмэглэн гоёодог уран зураашанай мэргэжэлтэй болохо, дунда эрдэмтэй болохо аргатай. 64-дэхи ПТУ-е дүүргэһэн А. Квасовай шэнэ лицейн ректор болоһониинь һонирхолтой.

НОВГОРОД. Эндэхи «Энергия» заводой бүтээжэ эхилһэн «Нева-2 плюс I» гэһэн мотоблок фермерэй болон арендаторай һайн туһалагшань болохо ёһотой. Урда тээхи агрегадтай сасуулхада, шэнэ агрегат сомор, дүрбэн скоростьтой болгогдоо. Ерэхэ жэлдэ гол предприятитай — Ленинградай машина бүтээлгын үйлэдбэриин «Красный Октябрь» нэгэдэлтэй хамта «Энергия» завод 50 мянган ... блогуудай двигательнүүд ... тээхэ болохо. Фермерн... хэрэгтэй машинануудые ... тээхэ шэнэ заводой бар... жа байһан Калугада пре... циин зарим хубинь эль... хэ юм.

ЛУЦК. Субботын болон ... ралтын үдэрнүүдтэ ... плантацинууд дээрэ ... шиидхэбэри КПСС-эй ... съездын нэрэмжэтэ эле... аппаратна эндэхи заводой ... мунистнууд абаа һэн. Хар... ха ба саахарай свекло ... хадань Локачинска ра... Свердловой нэрэмжэтэ ... хоздо тэдэнэр туһалха ... бороoһоо боложо, хүдөө... хёолдоһон хүшэр хүнд... далые хараада абан, зав... дирекцитэй хамта партком ... дэлмэриин үдэрнүүдтэ ... доогэй хүн зондо туһал... хай график мүн лэ зох... һэн. Гол түлэб хамһаб... албануудай хүдэлмэрил... поли дээрэ хүдэлхөөр эль... дэнэ.

(ТАСС)

НЮТАГТАА АЛДАРТАЙ

Жэбхээһэнэй голой адагта Ага-Хангилай хонишон Батоцырен Батожаповай бууса оршодог. Эндэ яһала шэнэ малай байра, томо гэр танай нюдэндэ харагдаха. Ажалша бэрхэ хүниие гэрэйнь газааһаа хараад мэдэхээр байдаг гэлсэдэгнай тон зүб. Батоцырен гэр бүлэтэеэ нилээд олон жэлдэ хонин ажал эрхилнэ.

— Хони харахада, ажалынь сагаан даа, ажалдаа диилдэнэбди гээд хэлэхэгүйбди. Залуу шэираг наһан дундаа ябана гүбди,— гээд Батоцырен миһэрнэ. Үнгэрэгшэ жэлдэ манай хонишод амжалтатай хүдэлөө. Зуун эхэ хонин бүриһөө зуун табан хурьгадые бүрин бүтэнөөр түлжүүлээ. Абаһан бүхы даабаринуудаа үлүүлэн дүүргээ. Мүнөө малай үбэлжэлгэдэ хонишод эрхимээр бэлдэнхэй. Батоцырен үбһэ сабшаа, хонид тарган тобирнууд. Ажалайнгаа дүнгүүдээр горитой мүнгэшье абаха даа. Батоцырен ерэхэ жэлдэ бүри олон хурьгадые абахаар хараална, мүн ноохонойнгоо даабариие үлүүлэн дүүргэхэ түсэбтэй. Яажа хүдэлхэдөө хэһэн ажални урагшатай байхаб гэһэн асуудалые Батоцырен үнихэнэй өөртөө табидаг, түрүү хонишодойнгоо дүй дүршэлөөр мүнөөшье һонирходог зандаа. Тэрэ Жэбхээһэнэй голоор зубшаад, хонидоо адуулжа ябахадаа, элдэб бодолдо эзэлэгдэдэг байгаал. Түл абалгын үедэ Батоцыренэй һамган, үндэр, сэбэр тэгшэ бэетэй Догой нютагай басаган Ханда хурьгадые бөөмэйлэн абадаг. Үбһэнэй хаһын эхилхэдэ, Батоцырен сабшахаяа гарадаг. Ажалша бэрхэ Хандань хонидоо адуулжа, жэншэдгүй ажалаа хээд лэ байдаг юм. Мүнөө манай нютагай хонишод үбһэ тэжээл ехээр нөөсэлэнхэй. «Мал хараха гээшэ ама тоһодохо» гэжэ манай буряад яһатанай урданай үгэ мүшэ зүб.

В. ЛУДУПОВА.

Могойтын районой Ага-Хангил нютаг.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй хоёрдохи сесси

БУРЯАДАЙ АССР-эй ГҮРЭНЭЙ [Б]ҮРИН ЭРХЭТЭ БАЙЛГА ТУХАЙ

…дай АССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. БУЛДАЕВАЙ элидхэлһээ

…АССР-эй бүрин эр- …тухай асуудал ма- …ниада, тэрэнэй олон …арадта тон ехэ уд- …байна. Ушар тии- …асуудал Верховно …сси дээрэ зүбшэн …табихаһаа урид го- …ямэри ябуулагдаһан …дорхойлон хэлэбэл, …э байлга тухай Дек- …арадай депутадууд, …н Верховно Соведэй …кын комиссинуудай …ондо мэдээсэл та- …саэлнүүдтэ, респуб- …зон үргэнөөр зүб- …н байна. Тус асуу- …дээрэ зүбшэн хэлсэ- …олон мэргэжэлтэд, …рэ тоодо Москва- …ойскын, Новосибир- …н Федерациин бу- …болон областьнуу- …д энэ хэрэгтэ ха- …лаһэн. Декларациин …сл дүримүүд Рос- …циин хэдэ хэдэн …болон областьнуу- …мито бүридхэлнүү- …шэдэй хабаадалга- …нтябриин эсэстэ …болоожо үнгэрһэн …болон автономито …уудай экономиче- …деанхай байдалай …үй асуудалнууд», …но-практическа кон- …дээрэ зүбшэн хэлсэг-

…нференци дээрэ …Федеративна хэл- …ёһо гүримүүд тухай …д баталан абтажа, …ин бүхы автономи- …уудтэ, РСФСР-эй …Соведэй, мүн ССР …ховно Соведтэ эль-

…най национально- …айгуулалтын эшэ үн- …н, нацинуудай өө- …хойлхо эрхэ тухай …ураа бодолһоо эхи- …ий Комиссарнуудай …оной ноябриин 15- …арадуудай эрхэнүү- …рации» баталан абаа …Декларациин гол …нууд совет ороной …политикые тодор-

…арадуудай адли …өөрыгөө тодорхой-

…дай Россиһаа һала- …даанхай гүрэн боло- …нэгэ ёһоор өөрыгөө …хо эрхэ, …н национальна, на- …шажан мүргэлэй …үүд ба хизаарлалга- …юулга; …газар дайда дээрэ …бага арадуудай бо- …кэ бүлэгүүдэй эр- …хүгжэлтэ соносхо-

…дай ба дарлагдаһан …эрхин Декларациин …үлэг соо «Россин …публика Совет нацио- …еспубликануудай Фе- …болодог нацинуудай …з холбооной үндэ- …улагдана» гэжэ со- …байдаг. …ёһонуудта үндэһэ- …оной декабриин 30- …н Соведүүдэй Бүхэ- …съезд ССР Союзай …тухай Декла- …хэлсээ баталаа һэн. …жэлнүүдтэ арадуу- …үргэй холбоон бэхи- …. Шэнэ союзна бо- …номито республика- …номито областьнууд, …бии болгогдоо. …оройһон националь- …бликануудта социаль- …ческа болон соёлой …ламжа үзүүлһэнэй, …ай интернациональ- …бодолой ашаар ара- …орондохи адли тэгшэ бэшэ байдал усадхагдаа һэн. Энэ эрхэ байдалда арадуудай хани барисаан бэхижээ. Эдэ бүхы ехэ туйлалтануудые хэншье сэгнэнгүй байжа шадахагүй.

Гэхэ зуура зонхилолгын, захиргаанай системын эрхэ байдалда национальна политикын гол ёһо гүримүүд бүдүүлигээр хазагайруулагдадаг байгаа. Совет Федерациин хэлсээнүүд гэжэ байгаагүй, союзна органуудай гарта бүхы засаг үгтэжэ, союзна республикануудай бэеэ дааһан байдал хизаарлагдадаг, автономито республиканууд болон бусад бүридэлнүүдэй эрхэ сулаатэ хүгжэлтэдэ һаад хүргэгдэдэг. Конституциин ёһоор адли тэгшэ эрхэтэй аад, олон үндэһэ яһатан бодото байдалдаа адли бэшэ эрхэтэй байлга — эдэ бүгэдэ хубилган шэнэдхэлгын үндэһөөр шиидхэхэ эрилтэ табиһан байна. Национально-гүрэнэй байгуулалтануудай янза түхэлэй статусай юридическэ ба бодото дээрээ адли тэгшэ бэшэ байдал муу нүлөө үзүүлһэн байгаа.

В. И. Ленинэй проектээр 1920 оной октябриин 14-дэ буряадууд, хальмагууд болон зүүн зүгэй бусад арадуудай автономи байгуулха тухай РКП(б)-гэй ЦК-гай Политбюрогой тогтоол баталан абтаһан байгаа. Зүүн Сибирьтэ ба Алас Дурна зүгтэ хариин гүрэнүүдэй дөбтолон ороһон, граждан дайнай болоожо байһан эрхэ байдалда мүнөөнэй Буряадай республикын газар бэеэ даанхай хоёр гүрэнэй мэдэлдэ — Алас Дурна зүгэй республикын, мүн РСФСР-эй бүридэлдэ ородог байһан юм.

Алас Дурна зүгэй республикын хариин гүрэнэй дайсадһаа сүлөөлэгдэһэнэй удаа 1923 оной майн 30-да ВЦИК-эй тогтоолоор автономито хоёр область нэгэдхүүлэгдэжэ, Верхнеудинск (1934 онһоо хойшо Улаан-Үдэ) түбтэй Буряад-Монголой Автономито Совет Социалис республика байгуулагдаа һэн. БМАССР-эй эрхэ ба эрхэ түлөөлэлэнь тусхай дүримөөр тодорхойлогдоһон байгаа.

1937 ондо буряад арадай зүбшөөлгүйгөөр БМАССР-эй 6 аймаг Эрхүүгэй ба Шэтын областьнуудта дамжуулан үгтэһэн байна. Тиигэжэ буряад арадай политическэ, экономическа ба соёлой талаар хүгжэлтэдэ ехэ һаад тойбо татагдаһан байгаа ха юм.

1958 ондо БМАССР Буряадай Автономито Совет Социалис республика гэжэ шэнэ нэрэтэй болгогдоһон байна. Ушар тиимэһээ мүнөө олониитэ Шэтын ба Эрхүүгэй областьнуудтахи национальна округуудые нэгэдүүлжэ, ниитэ-национальна зурагаа бии болгохо тухай асуудал табина. Эдэ болон бусад асуудалнуудые анхаралтайгаар хаража үзэхэ хэрэгтэй.

Манай һанахада, нэн түрүүн тэдэ округуудай хүн зоной һанал бодолые элирүүлхэ шухала. Юундэб гэхэдэ, мүнөө автономито округууд өөрынгөө статусые дээшэлүүлхэ тухай асуудал табижа байдаг. Гэхэ зуура эдэ округууд Шэтын ба Эрхүүгэй областьнуудай үйлэдбэриин-экономическа таһаршагүй хубинь болонхой. Ушар тиимэһээ энэ орёо асуудал шиидхэхэ хэрэгтэ яараха, алдуу гаргаха хэрэггүй гэжэ һанагдана.

Зүгөөр мүнөө буряад арадай национально-соёлой талаар хүгжэлтые хангаха эрхэ байдал олгохо ёһотойбди. Түрэл хэлээ уг заншалаа, һуудал байдалаа, соёлоо һэргээхэ, буряад хэлэн дээрээ радио-теледамжуулгануудые хэхэ, хэблэлэй хэрэг үргэдхэхэ, кадрнуудые бэлэдхэхэ гэхэ мэтэ олон асуудалнууд манай урда табигдаад байна. Улаан-Үдэдэ саг үргэлжын национально-соёлой түб байгуулха саг тулажа ерээ. Тиимэһээ эдэ округуудай түлөөлэгшэдэй съезд гү, али конференци зарлаха хэрэгтэйл ха.

Манай общественно демократизацилха үедэ национальна хүдэлөөн үргэдөө. Зарим газарта элдэб үймөөн, гүримгүй байдал, өөр өөртөө доторхо ушарнууд дайралдана. Иимэ эрхэ байдалда интернациональна харилсаа холбоогоо бэхижүүлэн, Россин ба Советскэ Союзай бата нэгэдэлэй түлөө тэмсэхэ уялгатайби.

Гол шухалань гэхэдэ, Россин Федерациин субъектнүүд адли тэгшэ эрхэтэйгээр ба адли уялгануудаар федерацида орохо ёһотой. Эдэ гол ёһонуудай үндэһөөр Федераци бии болгохо доо, автономито республиканууд, тэрэ тоодо Буряадай АССР, республикынгаа бүрин эрхэ байлгые соносхохо ёһотой болоно. ССР Союзтай, мүн РСФСР-тэй адли тэгшэ эрхэтэйгээр харилсаа холбоо байгуулхын тула Буряадай республикын зохихо статустай байха эрилтэ табигдана. Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тиимэ статус үгэжэ болохо байна бшуу.

Буряадай республикын бүрин эрхэтэ байлга хадаа дотоодын ба гадаадын ажабайдалай асуудалнуудаа өөһэдөө шиидхэхын хажуугаар баталһан хэлсээнэй үндэһөөр зарим асуудалнуудаа ССР Союзай, РСФСР-эй мэдэлдэ дамжуулан үгэхэ эрилтэ табина.

Бүрин эрхэтэ байлга тухай асуудал зүбшэн хэлсэхэ үедэ олон ондоо, зарим даа тад ондоо һанал бодолтой байха ушарнууд дайралдаа. Бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци баталан абахадаа, бидэнэр Россин Федерациин, шэнэдхэгдэһэн ССР Союзай бүридхэлһөө гарахаяа һананагүйбди гэжэ сэхэ мэдүүлхэ ёһотойбди.

Россин автономито республикануул — Татар, Коми, Карели болон Яхадта бүрин эрхэтэ байлга тухай соносхогдоо, автономито республика байхадаа хүгжэлтынгөө талаар хизаарлагданабди гэжэ мэдүүлээ. Үнэхөөрөөшье «автономи», «бүрин эрхэтэ байлга» гэһэн үгэнүүд хоорондоо таарадаха аргагүй байна.

Энэ шухала асуудал зүбшэн хэлсэлгын үедэ олон ондоо һанамжа, дурадхалнууд хэлэгдээ. Тэрэнэй заримашуул Буряад-Монголой Республика гэжэ нэрлэхые, нүгөөдүүлэйнь «Буряадай», «совет», «социалис» гэһэн үгэнүүдые болюулхые дурадхаа.

Манай һанахада республикынгаа нэрые үндэһөөрнь хубилгаха шалтагаан үгы гэхээр. Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлгые соносхоходоо «автономито» гэһэн үгые болюулха ёһотойбди. Социализмын уг зорилгонуудһаа, гүрэнэймнай политическэ үндэһэ һуури болодог Соведүүдһээ арсаагүй һэн тула эдэ үгэнүүдыень орхижо, «Буряадай Совет Социалис Республика» гэжэ саашадаа нэрлэхые дурадханабди.

Буряадай республикын бүрин эрхэтэ байлгые соносхоһон ушар хуули ёһото демократическа гүрэниие байгуулха хэрэгтэ түүхэтэ удха шанартай байха болоно.

Гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга Буряадай республикын олон национальна арад засагаа гартаа абаба гэжэ тоолохо эрхэ олгоно.

Республикын хуули гаргадаг засаг арадай бүрин эрхэтэ байлгые тодорхойлжо үгэнэ. Тэрэ засаг Буряадай бүрин эрхэтэ байлгые бодотоор бэелүүлхэ шухала хуулинуудые зохёожо байха уялгатай.

Республикын арадай үмэнэһөө ябуулга хэхэ эрхэ имагтал Верховно Соведтэ олгогдоно. Республика доторхи гүрэнэй засаг хуули гаргалгын, гүйсэдхэлгын болон сүүдэй засагуудые хубаарилха ёһо гүримөөр бэелүүлэгдэхэ юм.

Гүйсэдхэлгын засаг гүрэнэй засагай нэгэ хубинь болодог тула Верховно Соведтэ тоосохо, тэрэнэй хиналта доро байха ёһотой.

Сүүдэй засаг бусад засагуудһаа дулдыдахагүй, гансал хуулида тушаглэдэг байха ёһотой.

Республикын бүхы газар дайда дээрэ Буряадай республикын хуулинууд үлүү хүсэтэй байха зэргэтэй. Тиимэһээ манай республикын хуулинуудта зүришэлдэһэн ябуулгануудай ССР Союзай, РСФСР-эй зүгһөө гаргагдаа һаань, тиимэ ябуулгануудыень болюулха эрхэ бидэндэ үгтэхэ. Буряадай ССР-эй, РСФСР-эй, ССР Союзай хоорондо ниимэрхүү арсалдаануудай гараа һаань, эдэнь федеративна ба союзна хэлсээнүүдээр тодорхойлогдоһон гүримөөр шиидхэгдэхэ ёһотой.

Буряадай Совет Социалис Республикын газар дайда, хилэ арад зонойнь зүбшөөлгүйгөөр хубилгагдаха ёһогүй. Республика захиргаанай территориальна байгууламжын асуудалнуудые өөһэдөө шиидхэхэ эрхэтэй. Тэрэшэлэн тэрэ өөрын гүрэнэй гербтэй, гимнтэй, тугтай байха ёһотой.

Республикын бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци Буряадай ССР-эй эрхэтэдэй хэрэгүүдые эрхилхэ гэжэ хараална. Манай эрхэтэн бүхэн СССР-эй, РСФСР-эй эрхэтэн байха зэргэтэй.

Республикын бүхы эрхэтэдтэ уг гарбалһаа, социальна ба эд зөөриин байдалһаа, үндэһэ яһатанһаа, эрэшүүл ба эмэгтэйшүүлһээ, эрдэм һуралсалһаа, хэлэнһээ, политическэ хараа бодолһоо, шажан тушаа хараа бодолһоо, хэдэг ажалһаа, ажаһуудаг газарһаа дулдыдангүйгөөр адли тэгшэ эрхэ соносхоһон Декларациин ёһоор хангаха ёһотойбди. Гэхэтэй хамта республикын хилэһээ холуур байдаг эрхэтэдэйнгээ аша туһые хамгаалха байнабди.

Бүрин эрхэтэ байлгые баталан абахадаа манай республика уласхоорондын холбооной, гадаадын экономическа ажал ябуулгын асуудалнуудые өөһэдөө шиидхэхэ, уласхоорондын эмхинүүдэй ажал ябуулгада хабаадаха, хариин гүрэнүүд ба фирмэнүүдтэй хэлсээнүүдые баталха аргатай, эрхэтэй болоно.

Экономическа талаараа дулдыданги бэшэ байха гээшэ Буряадай республикын бүрин эрхэтэ байлгын гол үндэһэ һуури болоно. Энэ асуудал зүбшэн хэлсэхэ үедөө манай тусгаар бэрхэшээлнүүдые хараадаа абаха ёһотойбди. Манай республика мүнгөөрнь абажа тоолобол, эльгээдэг продукциһаа 1,5 дахин ехэ продукци ондоо тээһээ зөөжэ асарна.

Гэхэтэй хамта республикамнай ороной арадай ажахые түүхэй эдээр хангадаг республика болонхой.

Буряадай республика РСФСР-эй бүридэлдэ ородог 16 автономито республикануудай дунда промышленна продукциингаа хэмжээгээр 9-дэхи, хүдөө ажахын продукцяар 8-дахи, капитальна барилгада һомолдог мүнгөөрөө 6-дахи, гол фонднуудай хэмжээгээр 8-дахи һуури эзэлдэг. Республикын бюджедэй тогтуурингүй байдал, хүн зоной ажаһуудалай бирагүй хэмжээн, байгаалиия гэмтээдэг ба бузарладаг ябадал — эдэ бүгэдэ экономикын асуудалнуудые шэнээр хараха эрилтэ табина.

Россин бусад нютагуудһаа Буряадай онсо илгаань юуб гэхэдэ, манай республикын газар дайдын 80 процент Байгал нуурай оршон тойронхи байгаалитай сэхэ холбоотой. Ушар тиимэһээ эрдэм-техникын хүгжэлтын, республикын арадай ажахын бүридэлые хубилган шэнэдхэхэ талаар шэнэ программа хэрэгтэй.

Экономическа талаараа бүрин эрхэтэ байлгые бодотоор бэелүүлэн, өөрынгөө национальна баялигууд — газар, ашагта малтамалнууд, ангай арһан, байгаалиин нөөсэнүүдээ өөрынгөө мэдэлдэ байлгаха, ээн ёһоор ашаглаха аргатай болохонь. Республиканска болон нютагай зургаанууд экономикоёо хүтэлбэрилхэ юм. Экономико хүгжөөлгэдэ юридическэ нюур ба республиканска хүтэлбэрилгын зургаанууд бэе бэедээ захиралта үгэхэ аргагүй болохо.

Экономикоёо хүгжөөхэ талаар республикын эрхэ нилээд үргэдхэхэ байна. Энээн тухай дээрэ зарим тэды хэлэгдэбэ гээшэ.

Үндэһэ яһанай илгааһаа болон бусад юумэнһээ дулдыдажа болохогүй хүнэй эрхэ республикын бүрин эрхэтэ байлгын удаадахи үндэһэн һуури болоно. Хүнэй экономическа эрхэ сүлөө, зөөритэй байха эрхэ тухай нэн түрүүн хэлэхэ хэрэгтэй. Иимэ эрхэ байдалда Буряадай республикын арад зоной өөһэдыгөө тодорхойлхо замда гараха байһаниинь элитэ.

Республикын бүрин эрхэтэ байлгые соносхожо, эрдэм, соёлоо хүгжөөхэ асуудалнуудые шиидхэхэдээ, газар дайда дээрээ ажаһуудаг бүхы арадуудай бүхы талаараа хүгжэлтые туйлаха зэргэтэйбди. Буряад ба ород хэлэн гүрэнэй хэлэн гэжэ соносхохо дүүрэн эрхэтэйбди гэжэ һанагдана.

Республикын газар дайда дээрэ бии болгогдоһон бүхы национальна, соёлой, түүхын баялигууд республикын зөөри гэжэ тоологдохо ёһотой.

Буряадай гүрэнэй бүрин эрхэтэ байлга тухай Деклараци республикын шэнэ Конституци болон бусад хуулинуудые баталан абаха үндэһэ һуури болохо байна. Тиигэжэ союзна болон федеративна хэлсээнүүдые бэлдэлгэдэ хабаадаха аргатай болохо гээшэбди.

Эсэстээ Буряадай газар дайда дээрэ ажаһуугшад — бидэ бултадаа өөрынгөө баялигуудай дүүрэн эзэн, бэеэ дааһан хэй, өөрыгөө хүтэлбэрилдэг гүрэнэй эрхэтэд болохомнай гээшэ. Гэхэтэй хамта бидэ ажабайдалай экономическа, социальна, оюун бодолой хүгжэлтын түлөө айхабтар ехэ харюусалга даажа абахамнай. Байгал нуурай оршон тойронхи үнэтэ шухаг байгаалиие тэрэ зандань үлөөхэ, республикада ажаһуудаг бүхы арадуудай национально-соёлой талаар һалбаран хүгжэлтые туйлаха зорилго табигдана.

Буряадай бүрин эрхэтэ байлгые соносхолго манай республикын социально-экономическа хүгжэлтын хурдадхалгые хангаха, социальна, экономическа болон экологическа политика бэелүүлгэдэ нүлөөлхэ байха гээд батаар этигэнэбди.

ҮХИБҮҮДЭЙ УРАН ГАРААР

…нүүдэй город- …доной соо респуб- …дунда һургуу- …хүбүүд, басага- …гараар хэгдэ- бүтээлнүүдэй выс- …болобо. Элдэб кру- …олон тоото гэ- …эрхим зүйлнүүдээ …анхаралда та- …байна. Долоон хоногой туршада зон олоороо выставкэдэ ябажа, яһала һонирхожо хараа гэжэ тэмдэглэлтэй.

Эндэ табигдаһан бүтээлнүүд сооһоо эрхимүүдыень дурдамаар ха.

Тарбагатайн дунда һургуулиин хүбүүд яхта, буксир гэхэ мэтэ уһанай онгосонуудай модон дүрсэнүүдые хэһэн байна. Одо мүшэтэ хизааргүй замбуулинда аяншалдаг, хүсэгдэшэгүй хурдан онгосонуудай дүрсэнүүдые Бэшүүрэй аймагай Хэрээтын һургуулиин 2-дохи классай һурагша Коля Сизых гоёор хэбэ. Түнхэнэй аймагай Зүүн-Мүрэнэй һургуулиинхид зайн галай хүсөөр хүдэлгэгдэдэг «Ариадна» гэжэ ээрсэг шадамараар зохёонхой. Улаан-Үдын Советскэ районой В. Серовой нэрэмжэтэ Пионернүүдэй байшангай кружогой гэшүүн, 8-дахи классай һурагша Гоша Паршенковой хэһэн циркуляриа хюрөө бултанай анхарал татаа.

Дурсагдагша зүйлнүүдһээ гадна стол, стул, хүүгэдэй наадаха автомашинанууд, фото-зурагууд выставкэдэ олоор табигдаһан байна.

Д. ДАМБАЕВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Выставкын зал соо.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

Буряадай уран зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүдһээ

Доржо ЭРДЫНЕЕВ

ҮЙЛЫН ҮРИ

(Романһаа хэһэгүүд)

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь октябриин 9-нэй номерто).

ИИМЭ номууд дэлхэй дээрэ манайхида адляар нэгэ газарта хаанашье сугларааагүй бэшэ... Эдэ бүгэдын хажуугаар түхэл маягаараа үндэһэн яһанай соёл бии... Эндэмнэй буряадууд ородууд хоёрһоо гадна Советскэ Союзай бүхы шахуу яһатанай түлөөлэгшэд түбхинэнхэй. Санскрит, түбэд, хитад, япон, ород, англи, немец, фарси, идиш, буряад хэлэнүүд дээрэ эдэ арадуудай оюун ухаанай, уран бэлигэй баялигые мэдэхэ хүнүүд бии. Энэ ехэ баялигые арадта тэхэрюулхэ, энэ баялигай удхаар зоной хүн шанарые һайжаруулха заншал болон ажалай заршам гэхэ гү, али заабарие энэ дүрим соо оруулха ёһотойбди. Байгалые хамгаалха хэмжээ ябуулгануудые хараалһан тогтоолнуудай, элдэб олон дүримүүд дотор, энэ минии, мүнөө таанадта хэлэжэ байгша һанамжа дутана. тиимэһээ Байгалые аршалха бүхы хэмжээ ябуулганууд мухардашана! — гээд, Далай үгэеэ халта таһалдуулжа, зониие дахин хайлмадан, хүн бүхэндэ түс тустань хандаһан шэнгеэр, — минии һанахада, зохёожо, энэ дүримдөө оруулха, Байгалаймнай заншалай жаяг заршам хүнэй һайн шанарые хүгжөөхэ удхатай байха ёһотой гэхэ гү, али ойлгосотойгоор хэлэбэл, һэшхэлыень хулгай хүүлүүлхэгүй, амитаниие хайрлуулха, байгаали гамнуулха, худалаар хэлүүлхэгүй зондо хүмүүжэл нэбтэрүүлхэ удхатай байха ёһотой!.. Иимэ нарилхы нангин мэдэрэл зоной сэдьхэлдэ нэбтэрүүлжэ, тэдэнэй булагуудаа бузарлахыень болюулаагүй һаа, Байгаалиие хамгаалха, Байгалые абарха бүхы хэмжээ ябуулгануудһаа мүртэй һайн үрэ гарахагүй, хубхай хооһон шууяан болоод дүүрэхэ! — гэжэ онсолон тодорхойлбо.— Мүнөө үедэ эгээл иимэ хубхай хооһон шууяан, бэе бэеынгээ урда сэсэрхэлдээн болоожо байна, харин зохихо хэрэг хэгдэнэгүй, Байгалда хабаатай бүхы муу муухай байдал хүү хуушаараа үлэнэ. Тиимэһээ, би нютагай зониие байһан байһан газартань эзэн болгохо, тиигээд газараа тэдэ ямар ажахыгаар ашаглахаа һананаб, тэрэнииень зүбшөөхэ гэһэн дурадхал оруулнаб. Зүбшөөхэһөө гадна тэрэ хүнэй энэ эрхые хамгаалһан хуули гүрэн тунхаглаха ёһотой,— гээд, саашань Байгал шадарай нютагуудые хамгаалха хуули зохёохые дурадхаба. — Энэ хуули соо иигэжэ бэшээтэй байха ёһотой. Байгал далай нангин шанарай һүлдэ мүн. Байгалда муухай юумэ оруулһан хүн гэмэлтэхэ. Хамаг бүхы ябадалаа, үйлэ хэрэгээ, ажахынгаа үйлэдбэриие хүн зон Байгал далайнгаа нангин шанарта харша бэшээр зохёохо ёһотой. Иимэ хэмжээ ябуулга гүрэнэй засаг түрэ дэмжэхэ уялгатай, харин ондоо хэмжээ ябуулганууд Байгал шадар хориглоно.— Иигэжэ хэлээд, Далай зоной нюур шарайе адуулжа,— Иимэ хуулигүйгөөр бидэ, нүхэд, өөһэдынгөө, энэ мүнөөнэй хирэтэжэ муудаһан һэшхэлээр һайн юумэ бүтээхэеэ байнагүйбди! — гээд, дуугай болоожо, хэлэхээ һанаһан эгээн шухала бодолоо шэбшэһэн янзатайгаар халта бодолгото болоһоной удаа,— эдэ бүгэдэ һанамжануудые хараада абажа, бидэ манай колхозойхид Байгалайнгаа хэр угай нангин удхата жама ёһые һэргээхэ хүсэлэнтэйгөөр ажахыгаа үндэһөөрнь хубилгажа эхилээбди... Тобшолон хэлэбэл, эдлүүриингээ газарнуудые ажалшадайнгаа мэдэлдэ олон жэлээр үгэнэбди... Олон жэлээр... Зарим хүнүүд бүхы наһан соогоо эдлээд, үхибүүдтээ дамжуулан үгэхөөр газар абаха дуратай... Иимэнүүд эрилтэнүүдые бидэ зүбшөөхэ дуратайбди, теэд энэмнай дээгүүр тушаал эзэлдэг зарим хүнүүдтэ дэмжэгдэнэгүй. Илангаяа ажал хүдэлмэридөө ёһо тушүүлдэг, пенсидэ хүрэтэр амар ябахаяа харадаг, шэнэ юумэ ойлгодоггүй, дээрэһээ үгтэһэн захиралта дүүргээд ябажа һурашаһан, тушаал зэргэһээ өөртөө хэрэгтэй юумэ абаха гэжэ оролдодог, мухар нюдаргаа гү, али ахалагша ноёнойнгоо заабари бэелүүлдэг ажалтай барлагуудай үсэрхэлтэй тэмсэхэ баатай болонобди. Энэмнэй ганса нэгээрээ тэмсээд, урдань ороход юумэн бэшэ, нүхэд! Гайтай үсэрхэл, хүсэтэй!.. Ажалшан хүн бүхэнэй иигэжэ хүдэлжэ байһан газартаа гаргаһан хубилган шэнэдхэлгын үүсхэлые гүрэнэй зарим засаг түрынхидэй дэмжэхэгүйнь гайхалтай байна!.. Тиимэһээ эдэ хүнүүдһээ ажалшадай эрхэ хамгаалһан заршам энэ мүнөө зүбшэн хэлсэхэ гэһэн дүрим соомнай нэрлэгдэхэ зэргэтэй! — гээд, гартахи хуудаһануудаа дахин үргэжэ харуулба.— Тэрэ заршамай гол удха Байгалые ашаглаха бэшэ, харин хамгаалха, тиигэжэ хэтэ мүнхэдэнь үлөөхэ гэһэн бүгэдэ арадай зорилготой зохилдохо ёһотой. Байгал далай дэлхэйн бүхы хүн зондо хабаатай. Улас түрын байдалда нэбтэржэ эхилһэн шэнэ ухаан бодолой ёһоор, Газар дэлхэйн баялигуудай дууһажа болохо байһантай, тэдэнэй хизааргүй элбэг бэшэтэй тус зорилгоёо зүрилдүүлхэгүй, харин Байгалай, мүн Байгал шадархи нютагуудай газарай баялигые ашаглахаа яарангүй, хүн түрэлтэндэ тэрэниие үлөөхэеэ яраял!.. Мүнөөдэрэйхиһөө ондоо ажахы зохёожо эндээ хүгжөөхэ зэргэтэйбди... Минии һанахада Байгал шадарай нютагууд дэлхэйн арадуудай бултанайнь сэсэрлиг болохо зорилготойгоор. гүрэн бүхэнэй өөрынь тусхай хууляар хамгаалагдаха зэргэтэй. Энэ зорилгодо таарама шэглэлтэй ажахы эндэмнай эмхидхэгдэхэ байгаал даа, нүхэд! Нютагаа иигэжэ һэргээбэл, нүхэд, дэлхэйн арадуудта һайн жэшээ харуулха һэмди. Эндэмнай эмхидхэгдэһэн түүхын, шажан мүргэлэй, ёһо заншалнуудай, арадуудай хани нүхэсэлэй музейнүүд, соёл сурталай хүдэлмэринүүд Байгалые хамгаалха дүримэй бэелэл болохо зэргэтэй!..

— Далай Цэрэнович, эдэ бодолнуудаа мантаяа энээнһээ урагша юундэ хубаалдаагүй ябаа хүмши? — гэжэ Тумуров гэнтэ асууба.— Хэблэл байна, радио, телевидени... Абяагүй ябажа ябажа, эрдэмтэдэй, ажахын мэргэжэлтэдэй мүнөө энэ зүбшэхөө байһан дүримымнэй зохёоходонь, тэрэнииень үндэһөөрнь буруушаахадаа яанаш, нүхэр, аа! Ондоо хүнүүд ямараар ойлгоо юм, харин би шамайе нүхэдэйнгөө хэһэн хүдэлмэриие сэгнэбэгүй гэжэ ойлгобоби!

— Минии досоо мүнөө хэлэгшэ бодолнуудни һаяшагай бүрилдэһэн юм. Тиибэшье дан абяагүй ябаагүйб... Зүб, буруунь бодожо үзэжэ ябааб, тиигээд энээнээ таанадтаяа хубаалдана гэешэ аабзаб даа, һаналаа хубаалданаб...— гэжэ Далай гэдэргээ эрьелдэн, президиумдэ һуугша Тумуровта харюусаба.— Хүдөө гаража, үйлэдбэриие шэнэлхэ ажал эрхилхэдээл эдэ бүгэдые хэгүйдэ аргагүй гэжэ ойлгооб... Юундэб гэхэдэ, хүдэлжэ байһан газар дээрээ хүн бүхэн энэ газарайнгаа эзэниинь гэешэб гэжэ мэдэрээгүйдөө байдалаа һайжаруулжа шадахагүй байна. Хүн зониие иимэ эзэн мэдэрэлтэй болгохын тула тэдэнэртэ элдүүрилдэг газарыень олон жэлээр үгэхэ хэрэгтэй. Тиигэжэ эрхилһэн газарайнгаа эзэн болоходоо хүн тэрэ газар дээрээ үрэ үгэхэ үйлэдбэри элирүүлээд, тэрэнээ эрхилжэ, муудаһан газараа һайжаруулха... Зондо иигэжэ найдаха шухала болоод байна! — гээд, Далай өөртөө хэлэһэн шэнгеэр,— энэ найдабаригүйгөөр урданһаа хойшо байгаалиһаа абажа шадаха юумээ абаха гэһэн эрмэлзэлдээл үлэхэбди. Үгыруулһэн газараа һээргэнь амидыруулха гээшэмнай зүүдэн болоод үлэхэ! — гэбэ.

— Нүхэрхэн! — гэжэ суглаа хүтэлэгшэдэй нэгэн Далайда енгүүлигээр хандаба.— Бидэ мэдэнэбди. Ши тэндээ, нютагтаа, юумэ худхана хүймуулнаш!.. Тиигээд тэрээндэмни маниие бү оролсогты гэжэ энэ мүнөө хэлэжэ байнаш!.. Тэрэ хэжэ байһан юумэнһээ бидэ хүтэлбэрилэгшэдые холо байлгаад аашалха гэнэш! Совет засаг даншье тиигэжэ хүнүүдые зоргоороо аашалуулхаар болошоогүйл ёһотой... Совет засаг улам хүсэтэй болоожо байна, энээхэниие бү мартуужабди, нүхэд!.. Засаг түрэ шамайе, нүхэр Гатапов, зүб юумэ хэжэ байна гү, али буруу гү гэжэ мэдэхэ шадалтай зандаа! Ажалай түрүүшүүлэй дүй дүршэлдэ, гүрим журамда таарахагүй юумэ хэнэ гэжэ һанаа һаа, совет засаг шамайе заһаха, алдуу эндүү хэхыеш хориго! Тиигэжэ ойлгохо хэрэгтэй! Хубилган шэнэдхэлгые һамбаашалжа, партиин политикада таарахагүй юумэ хэжэ болохогүй!

— Ажал хүдэлмэриеэ партиин политикада тааруу, зүб болгохо гэнэбди,— гэжэ Далай энэ хүтэлбэрилэгшын урдаһаа хараба.— Юу хэжэ байһыемнай ошожо хараагүй аад, эрхэтэ эдэбхидэмнай, эдэ зондо буруу һэжэг түрүүлжэ байнат... Түрэһэн нютагтаа хоро хүргэхэ гэнэгүйбди, нютагаа өөдэ татаха, зонойнгоо байдалые зүб замда оруулха зорилготойбди!

— Тиихэдээ совет засаг энээнһээ урагша танай нютагые буруу һүргэжэ байһан болоно гү?

— Совет засаг бэшэ, засаг бариһан тулюур туйган хүтэлбэрилэгшэд буруу һүргөө! — гэжэ Далай тэрэнэй урдаһаа тулгаба.

— Хэниие хэлэнэбши, Далай Цэрэнович? — энэ хүтэлбэрилэгшэ хоолойгоо шангалан һүрэжэ бодоно.— Сэхэ заа! Нэрлэ!

Далай дуугай болоожо, суглаа хүтэлэгшэд тээшэ нэгэ хэды харад гээд, бэшэ юумэ дуугарбагүй, саашань хэлэбэгүй.

Зоной дундуур тэрэнэй һууридаа ошожо ябахадань, нэгэнэй хэлэхэ дуулдаба:

— Зайлашагүйгөөр дайруулба гү даа?.. Заалташьегүйгөөр мэдэнэлди даа тэдэ хүнүүдые!..

— Далай, зүб хэлээш!.. Нютагаймнай зон тухай, тэдэнэй соёл, суртал, заншал тухай энэ дүрим доторнай нэгэшье үгэ үгы... Тэдэниием най абарха тухай зариман һананагүй ха юм! — гэжэ үшөө нэгэ хүн бултанай дуулахаар хэлэбэ.

Мэдээжэ уран зохёолшо һуури дээрэһээ бодошобо.

— Эртэ урда сагһаа буряад арад зоной Байгал шадар ажаһуугаагүй юм шэнгеэр энэ дүрим зохёогдоо!.. Дүрим зохёогшод, ямар муухай доторой зон гээшэбта иихэдээ?.. Өөрын үндэһэн заншалтай, түүхэтэй зоной үлэгдэлнүүд ха юмбибди бидэтнай! Тулюур муу хүнүүдшье һаа!.. Анханаймнай соёл сурталай жама ёһон тухай ухаандаа оруулаагүй хадаа, арадаймнай алтан түүхыень, уг гарбалые, түрэһэн нютагыемнай тооногүй ха юмта! Хүнүүдэй бэшэ, харин эзэгүй амитадай байһан газарта ерээд, энэ баян газарые яажа эдлэхэб гэжэ түсэблэжэ байһан шэнгеэр энэ дүрим дээрээ хүдэлөө гээшэт!.. Ганса энэшье бэшэ... Олон юумэн Байгал шадар эртэ урданһаа буряад арадай ажаһуужа байгаагүй юм шэнгеэр эндэмнай хэгдэнэ... Буруул даа энэ, буруу!.. Булимтаран ... ээлэлгын хараа бодол баримталжа зохёогдоһон түсэб болоно энэмнай! Байгал шадарай баялигые малтаха, абаха, хэрэглэхэ, алта мүнгэн болгохо гэлэхэ һэн зорилгоһоо ондоо хүсэлэн энэ дүрим юм гү, али түсэб гү, энээн соомнай үгыл!

Тумуров бодожо энэ хүниие таһа дүүрэбэ:

— Хөөрэлдөөгөө шууяан бү болгоёл даа, нүхэд! Манай хүтэлбэрилэгшэдэй дунда, манай эрдэмтэдэй дунда үндэһэ яһанай илгаа гаргадаг хүнүүд үгы ха юм, өөһэдөө мэдэнэт!

— Үгы юм һаань, теэд, энэ юугээ бэшээд байна гээшэб?! — гэжэ тэрэ уран зохёолшонь урдаһаань гартахи саарһануудаараа зангаба.

— Үндэһэ яһанай илгаа гаргахаяа һанаашьегүй һаа, намайе дарлаад, баһаад бэйнал!.. Иимэ муухай мэдэрэл юундэ намда түрүүлбэ гээшэб энэ дүримынь?.. Хэлэгшэ тэдэ хүтэлбэрилэгшэдтнай, эрдэмтэдтнай, Энхалун Матвеевич, ойлгоногүй гээшэ гү?

— Юундэшье ойлгожо ядахаб даа... Барлаг лэ сэдьхэлнай иигүүлжэ байна ха юм!.. Ондоо яһанай хүнэй урдашье бэшэ һаа, эрдэм техникын урдаа!..— гэжэ үшөө нэгэ хүн енгэлбэ.— Оюун ухаанай хүсые хазаарлахын орондо, тэрээндэ һүгэдэшэһэн технократууд энэ дүрим зохёогшодоймнай дунда олонхинь байгаа гээшэ!.. Эдэнэрые үндэһэ яһатанай түлөө оролдодоггүй хүтэлбэрилэгшэд даган дуураагаа... Дээрэһээ уруу харагшадта һаймһарһан хүтэлбэрилэгшэд бии зандаа гэжэ үшөө дахин ойлгобобди!

...Зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдаһан дүрим тухай һаналаа андалдаан иигэжэ хүн зондо һанаһанаа сэхэ рүүнь хэлэхэ арга олгожо, Тумуровай бодомжолһоной ёһоор Далайе амалха, хүтэлһэн тээшэнь ульгамаар ябуулдаг болгохо һургаал болоожо үгэбэгүй.

Тумуров теэд энэ суглаае тиимэ арга болгохо гэжэ оролдобогүй. Оролдоо һаа, зоной нюдэн дээрэ нэрэ түрэеэ унаха байгаа.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

ТАСС: ТОБШО ҺОНИН

ТЕМНИКОВ (Мордвагай АССР). «Россия» колхоздо үбэлэй үедэ өөһэдынгөө хүдэлмэрилэгшэдые ажалаар сүм хангаха арга боломжо бии болонхой. Энээнэй урда тээ полиэтилен пленкоор пакедүүдые үйлэдбэрилгэ эмхидхэгдэһэн юм. Мүнөө хубсаһа хунар оёхо цех ашаглалгада оруулагдаа. Мүнөө жэлдэ автономито республикада үйлэдбэриин олон тоото участогууд, предприятинууд нээгдэнэ. Хүдөө ажахын халуун хүдэлмэриин забта хүн зониие ажалаар хангалгые гуримшуулха зорилгоор республикын колхоз, совхозуудай дүрбэнэй нэгэ шахуу хубинь иимэ үйлэдбэритэй болонхой.

ТРОИЦКО (Хальмагай АССР). Гүйсэдкомые болюулаад, тэрэнэй уялгануудые арадай депутадуудай районно Соведэй Президиумдэ дамжуулха шиидхэбэри райсоведэй сесси дээрэ абтаа һэн. Шэнэ байгууламжа хүтэлбэриин аппарадые хороохо арга олгоо.

ВИТЕБСК. Хотын автобусууд болон промышленна предприятинуудай ашаанай машинанууд өөһэдтөө хартаабха бэлэдхэжэ абаха дуратай хотын хүн зониие ажахынуудта абаашаад, гэдэргэнь асарна. Колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй баталагдаһан хэлсээнэй ёһоор, туһалһан хүдэлмэрилэгшэдтэ хүнгэлэлтэнүүд тодорхойлогдонхой. Суглуулһан хартаабхын 10-дахи хүнэг бүхэниие түлбэригүйгөөр өөртөө абажа болохо юм. Тиихэдэ суглуулагдаһан центнер хартаабхын 10 килограммые 12 мүнгөөр тэдэнэртэ худалдагдана. Арадай депутадуудай городской Соведэй гүйсэдкомой тусхай комисси «хартаабхын иимэ рейснүүдые» эмхидхэнэ.

БУДДЫН ШАЖАНТАНАЙ СЪЕЗД

Уржадэр Улаан-Үдэ хотымай Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театр соо СССР-тэхи буддын шажантанай арбадугаар съезд нээгдэбэ.

Эндэ республикымнай аймаг бүхэнһөө, шажантанай бүлэгүүдһээ түлөөлэгшэд байлсаба. Гадна Хальмагһаа, Тувагаа, Москвагаа, Ленинградһаа, Агын, Усть-Ордын Буряадай автономито округуудһаа делегадууд ерээ. Энэ съездэдэ бүхэдөө 122 делегат, мүн олон тоото айлшад, уригдаһан хүнүүд, шажанай этигэмжэтэн-ламанар хабсарба.

Арбадугаар съездэ зорюулжа, Буряадай республикын Соёлой министерствын эрдэмэй-методическа түб, Арадай уран бэлигэй ажал-ябуулгаһай холбоон «Соёл» гэжэ тусхай газетэ барлан гаргаа. Тэрэ хэблэлэй хуудаһанда Буряадай газар дээрэ ажаһуудаг, буддын шажанда шүтэгшэдтэ, тэрэнэй тала баригшадта Республикын Верховно Соведэй болон правительствадаа, ниитын ба гүрэнэй эмхи зургаануудта Хандалга-бэшэг толилогдонхой. Тэрэ Хандалга дотор манай үргэн ехэ орон соохи буддын шажанай шүтэгшэдэй хүрээлэндэ элдэб олон бүлгэмүүдэй түлөөлэгшэд мүнөө үеын шажанай байдалаар үнэн сэхээр ярилдаха, ламанарай болон һүзэгшэдэй хоорондохи холбоо барисаа улам бүри һайжаруулха тухай хэлэгдэнэ.

Съездын нээгдэхэдэ, нэн түрүүн СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи шажанай хэрэг эрхилхэ зургаанай түрүүлэгшын орлогшо К. М. Молдабаевта үгэ үгтэбэ.

— Ороһоон 1,5—2 жэлэй туршада орон соомнай Будда багшын һургаалда һүзэглэгшэдэй тоо 10 дахин олошоробо,— гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ. Болошо байһан үйлэ хэрэгүүд түшэ һоуса ноолэгүй сэхээ хэлэхэ сагта, демократизациин улам бүри дэлгэрэн хүгжэхэ байхада, буддын мүн бусадшье шажантанай дасангууд, һүмэнүүд гэхэ мэтэ мүргэлэй байшангууд хаа хаанагүй нээгдэн бодхоогдоно, һүзэглэгшэд бусаар үгтэнэ. Жэшээлхэдэ, Ленинградта дасан заһагдажа, дахинаа нээгдэбэ. Сүүгэлэй, Тамчын дасангууд һэргээгдэжэ дахяжуулагдаба.

Съездын нээгдэһэн түрүүшын үдэр СССР-тэхи буддын шажанда шүтэгшэдэй Түбэй управлениин тоосоото элидхэл Ивалгын дасанай хамба лама Доржо Цыбенов хэбэ.

Гадна Агын дасанай шэрээтэ Золто Жигмитов, Сүүгэлэй — Жимба Цыбенов, Ивалгын — Доржи Будаев, Хальмагай — Цымпилов гэгшэд дасангуудайнгаа байдал тухай тодорхойгоор хөөрэжэ үгөө.

Энэ съездын хүдэлмэриеэ эхилһэнтэй дашарамдуулан Буряадай республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо Г. Н. Манжуев, Азиин Буддистнуудай энхэ тайбанай Бага хуралай юрэнхы нарин бэшэгэй даргын орлогшо В. Б. Цыбикдоржиев гэгшэд амаршалгануудые хэлээ. Удаань олон тоото һүзэгшэд үгэ хэлэбэ.

Б. ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ,
манай корр.

ХҮБҮҮДНАЙ БЭЛЭДХЭЛ ҺАЙНТАЙ БАЙГ ЛЭ!

Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Бага зал соо республикын олониитын түлөөлэгшэд сугларжа, зүблөө үнгэргэбэ. Энэ зүблөөе Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов хүтэлбэрилбэ. Зүблөөнэй хүдэлмэридэ Забайкалиин сэрэгэй округой командалагша В. М. Семенов хабаадалсажа, «Хабарай һэрангүүдтэ Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй албанда залуу үетэниие эльгээхэ хэмжээ ябуулгын дүн ба сэрэгэй албанда намарай татаалга эмхидхэхэ тухай» гэһэн элидхэл хэбэ. Тус зүблөөндэ республикын районуудай КПСС-эй райкомуудай секретарьнууд, арадай депутадуудай районно Соведүүдэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэнэр, сэрэгэй комиссариадуудай, министерствэнүүдэй, албан зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд хабаадалсаба.

— Байгша оной хабарай үедэ Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй албанда залуушуулые мордоохо шухала удха шанартай хэмжээ ябуулга республика дотор эмхи гуримтайгаар үнгэргэгдэбэ. Эндэ Октябрьска, Хэжэнгын, Загарайн, Советскэ Бэшүүрэй районуудай хүтэлбэрилэгшэд залуу үетэниие Эхэ орондоо дуратайгаар хүмүүжүүлхэ ба сэрэгэй патриотическа хүдэлмэри һайнаар эмхидхэһэн, үнгэргэһэн байха юм,— гэжэ нүхэр Семенов элидхэл соогоо тэмдэглэнэ.—

Тиихэтэй хамта арадай депутадуудай Ахын, Бэргэжэнай, Прибайкалын, Захааминай, Яруунын районно, Гусиноозёрскын городской Соведүүд сэрэгэй албанда мордохо залуушуулай дунда хүмүүжүүлгын хүдэлмэри һулаар, муугаар ябуулна, сэрэгэй албанай баазаа, бэеын тамирай оборонно-спортивна лагерьнуудые түргэн саг соо байгуулха асуудалда анхарал бага хандуулна. Дурсгалдэгшэ районуудта «Бүгэдэ ниитын сэрэгэй уялга тухай» Хуулиин ёһоор КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1986 ондо абаһан тогтоол муугаар бэелүүлэгдэнэ. Илангаяа Кабанскын, Мухар-Шэбэрэй, Захааминай, Ахын-Байгалай, Железнодорожно районой сэрэгэй комиссариадууд сэрэгэй албанда мордохо залуушуулай дунда һуралсал муугаар эмхидхэгдэһэн, үнгэргэгдэһэн байха юм.

Бултанай мэдэһээр, мүнөө сэрэгэй уялгата албанда мордоһон хүбүүднай, нэрээшье, муу бэлэдхэлтэй байдагынь ойлгосотой. Юуб гэхэдэ, хүдөө нютагуудһаа ошоһон эдэнэр, жолоошод, трактористнуудһаа бэшэниинь, спортивна разрядгүй, хүбүүдэй дунда бэеын тамирай хүдэлмэри һайнаар ябуулагдадаггүй. Тиихэдэ эдэнэрэй зариманиинь дунда һургуули дүүргээгүй, мүнөөдэй сэрэгэй техникэ шудалха бэлэдхэлгүй байдаг. Энэ хүдэлмэри эмхи гуримтайгаар ябуулагдаха ёһотой.

— Сэрэгэй уялгата албанда мордохо хүбүүдые шалгаха комиссида манай врачнууд хүдэлмэрилдэг, эрүүл мэндэ сэрэгжэлтэй республикын бүхы районуудта элүүржүүлгын байгууламжанууд байдаг. Тэдэнэй үйлэ хэрэгые элүүрые хамгаалгын министрэй орлогшо К. Ж. Маланов үгэ хэлэхэдээ мэдүүлээ.

Арадай депутадуудай Ивалгын районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. Н. Будаев үгэ хэлэхэдээ, иигэжэ тэмдэглэбэ.

— Шэнээр байгуулагдаһан манай район байгша онһоо эхилжэ, залуушуулые сэрэгэй албанда үдэшэжэ болонхойбди. Энэ хүдэлмэри эмхи гуримтайгаар ябуулха, һайнаар эмхидхэхэ, хүбүүдэ сэрэгэй албанда эльгээхэ болонобди.

— Республикын училищинуудһаа олон хүбүүд сэрэгэй албанда хэхээр ошодог гээшэ. Эдэнэрэй диилэнхи олониинь сэрэгшэн эхин шатын һуралсал гаранхай, спортын разрядуудтай болоно байдаг. Эдэнэр зунай һарануудта лагерьнуудта байжа, тусхай һуралсал гарахадаа, бэлэдхэл һайнтай болоно,— гэжэ республикын арадай эрдэм һуралсалай министрэй орлогшо П. П. Ефимов хэлэбэ.

Республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов зүблөөндэ хабаадалсагшадай хэлэһэн, найдуулһан үгэнүүдһээ тобшолол хэхэдээ, зариманайнь хэлэһэн үгэ һайшааһан, харин өөрынгөө даа-һан уялгадаа хайша хэрэгээр хандадаг хүтэлбэрилэгшэдые шүүмжэлһэн байна.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ШЭНЭ БАЙШАНДА ТҮБХИНЭБЭ

Улаан-Үдэ хотын хүүгэдэй 2-дохи больницын шэнэ байшан толлологодо зорюулагдаһан баяр ёһолол һаяхан болсбо. Эндэ арадай депутадуудай горсоведэй түрүүлэгшэ В. К. Кукшинов, Советскэ райсоведэй түрүүлэгшэ В. П. Грехов, республикын элүүрые хамгаалгын министрэй орлогшо В. В. Кучинский ба городой эмхи зургаануудай олон түлөөлэгшэд байлсаа. — Барилгада хотын олон ажалшад горитой хубитаяа оруулалсаһан гэжэ тэмдэглэмээр. Одоошье удаан хүлеэгдэһэн үдэрнай хүрэжэ ерэбэ. Энэ үдэрые эжынэр, ухибүүд, врачнууд, бидэншье бултадаа хүлеэдэг бэйгаабди. Тиимэһээ та бүгэдые больницын шэнэ байшантай болоһондотнай амаршалнаб — гэжэ нүхэр Кукшинов хэлэбэ.

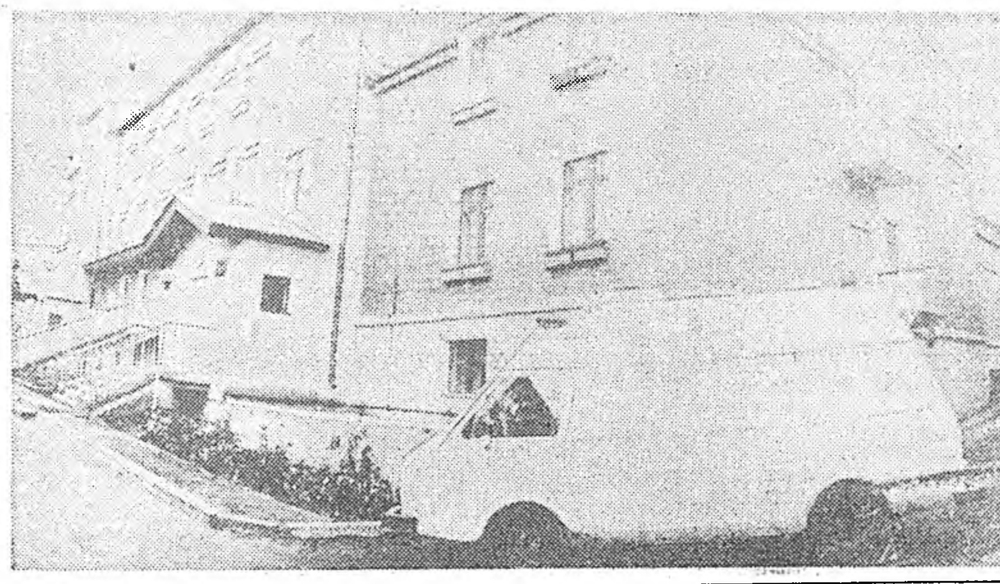
Мүн тус больницын ахамад врач Т. Р. Трифонова баяр баясхалангай үгэнүүдые хэлэхэдээ, ухибүүдые аргалха хэрэгтэ бүхы хүсэ шадалаа, эрдэм мэдэсээ, халуун сэдьхэлээ үгэхэ байһанаа мэдүүлбэ.

Энээнэй һүүлээр нүхэд Кукшинов Трифонова хоёр улаан торгон лентэ хайшалжа, шэнэ байшанда айлшадаа уриба. Байшан соогуур ябажа хараахада, «Улан-Удэтранстройн» барилгашад уран нарин(аар) ажалаа хэжэ шадаа гэһэн тобшолол хэгдээ. Һайнаар хүдэлхэ бүхы эрхэ байдал эндэ бии. Реанимациин таһагта ороходо таһагые даагша, дүй дүршэлтэй врач В. Б. Хандажапова Америкын «Бир» фирмын хэһэн уушха искусственна аргаар хүдэлгэхэ түхеэрэлгэтэй айлшадаа танилсуулба. Хари гүрэнһөө худалдагдажа абтаһан һайн түхеэрэлгэнүүд эндэ яһала олон гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Зүгөөр энээгээр гүйсэд хангагданхай гэхын аргагүй.

Айлшад больницатай танилсаһанай һүүлээр улаан булан руу уригдаба. Тэндэ Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой институдай 2-дохи курсын студентнэр болон Улаан-Үдын искусствын һургуулиин һурагшад гоё һайхан концерт наада харуулаа һэн.

Концертын номернуудай забһарта хотын эмхи зургаануудай, ажалша коллективүүдэй түлөөлэгшэд сэдьхэлэй дулаан үгэнүүдые хэлэжэ, хүүгэдэй больницын счедто мүнгэ дамжуулба. Жэшээнь, Улаан-Үдын шэлэй завод 12 мянган, прибор бүтээдэг завод — 5700, республикын Улаан хэрээһэнэй бүлгэм — 2 мянга, «Зодчий» кооператив баһал 2 мянган түхэриг мүнгэ дамжуулһан байха юм. Улаан-Үдэ хотын эмхи зургаанууд, дүн хамта 30 мянган, республикын элүүрые хамгаалгын министерство 100 мянган түхэриг мүнгэ тэдхэмжэ болгон дамжуулба.

Үхибүүдэй бэеын элүүрэй түлөө һайн энэ хэрэгтэ хотын бусадшье предприятинууд, ажалша коллективүүд өөһэд өөһэдынгөө хубитые оруулха аргатай. **Жилсоцбанкын 000142732-дохи счет дээрэ мүнгэ эльгээхэдэ болоно.**

Б. БОДИЕВ.

ГАЛАЙ АЮУЛҺАА ҺЭРГЫЛЭЭ!

Түймэр гээшэ гэнтын ушар, тиимэһээ тэрэниие уридшалан зайсуулха гээшэ бэрхэтэй гэжэ зарим зон һанадаг байха. Зүгөөр түймэрэй аюулһаа хамгаалха дүримые хазагайруулһан, энэ дүримдэ хайхарамжагүйгөөр хандадаг дээрэһээ аюул тохёолдодог гэжэ бидэ хэлэхэ байнабди.

Зарим ажахын хүтэлбэрилэгшэд түймэрэй аюулһаа һэргылхэ хүдэлмэридэ огто анхаралаа хандуулдаггүй, үгышье һаа, ёһын тэдысэ нэгэ хэды хэмжээнүүдые абаа болодог. Түймэрэй аюулһаа һэргылхэ хүдэлмэри, тэдэнэй гол уялгануудай нэгэн гэжэ мартадаг байха юм.

Байгша оной 9 һарын турша соо республикын хүдөө ажахын үйлэдбэриин объектнүүд дээрэ 186 дахин түймэр һүжэржэ, 451339 түхэригэй гай гарза асараа. Гадна хүдөө ажахын 33 техникэ, 50 байшан, 932 толгой мал, ниитын малай 347 тонно тэжээл түймэрэй дүлэндэ үнэһэн тоброг болоо.

Мүнөө жэлэй сагай уларилай тогтууригүй байһан дээрэһээ ниитын малда тэжээл бэлэдхэлгын хүдэлмэри ехээр унжагайрна. Ушар тиимэһээ бэлэдхэгдэһэн тэжээлэй центнер бүхэнииень гамнаха, галай аюулһаа һэргылхэ гээшэ шухала. Тэжээл бэлэдхэлгын хаһа дүүрээгүй, гэбэшье түймэрэй аюулһаа һэргылхэ талаар асуудалнуудта хайхарамжагүйгөөр хандадагай үрэ дүн харагдаад лэ байһаар.

Байгша оной сентябриин хорин хоёрто Хурамхаанай районой Бархан һууринай үхибүүд 6 наһатай Зоригто Кушеев, 5 наһатай Саша Соктоев гэгшэд, зоной хараагүйдэ һууринуудай захада зуруулаар наадажа байтараа, 800 центнер үбһэ галдаба. Тиигэжэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхоз 5 мянган түхэригэй гай гарзада оробо гээшэ.

Сентябриин 29-дэ Улаан-Үдэ хотодо холимол тэжээл бэлэдхэдэг Заудинска заводой склад соо ногооной гурил дүрэбэ. Ногооной гурил хадагалхадаа, температурынь ёһо гурим эбдэгдэһэн байгаа гэжэ элирээ. Тиимэһээ ногооной гурил өөрөө дороһоо халаад иимэ гарза болобо бшуу.

Түймэрэй аюулһаа һэргылхэ хэрэгтэ хайхарамжагүйгөөр хандадаг дээрэһээ хэды олон хүнэй ажал галда шатажа, үнэһэн тоброг болоно гээшэб? Түймэрэй аюулһаа һэргылхэ дүримүүдые, эрилтэнүүдые саг соогоо жэншэдгүйгөөр дүүргээд байбал, түймэрэй аюулай болохогүйнь сохом.

Нүхэдүүд! Бэлэдхэһэн тэжээлээ түймэрэй аюулһаа бултадаа һэргылхэ уялгаяа бү мартаял!

А. АНДРЕЕВ,
Буряадай ССР-эй МВД-гэй ОПО-гой хүдэлмэрилэгшэ.

Агын Буряадай автономито округто нёдондоной ноябриин 1-һээ үндэһэн буряад хэлэн дээрэ шэнэ «Толон» гэжэ газетэ гаража эхилэнхэй.

Үендөө үшөө хүрөөдүй энэ хэблэлнай округойнгоо дэбисхэр дээрэ болон тэрэнэй газаа тээшье ажаһуудаг буряад зонойнгоо дура, һонирхол яһала татаа. Аяар баруун Прибалтикаһаа эхилээд, Алас-Дурнын Магадан, Сахалин хүрэтэр манай газетые захина. Мүнөө тэрэ 300 гаран адресаар хүдөө тээшээ эльгээгдэнэ. Манай хэблэл хадаа Буряад ороной уншагшадай анхарал мүн лэ өөртөө хандуулаа гэхэдэ, алдуу болохогүй аабза. Эндэхи нютагаархид 300 гаран хэһэг газетэ энэ жэл захяад, уншажа байнхай.

Зүгөөр нёдондо газетэдэ захилай дүүрэжэ байха шахуу үедэ хэблэгдэжэ эхилһэн дээрэһээ «Толониие» олон зон абажа шадаагүй байһаниинь гэмшэлтэй. Тиимэһээ хайшан гэжэ «Толон» хэблэл захихаб гэһэн асуудалтай бэшэгүүд манай редакцида мүнөө хүрэтэр орожо байдаг. Жэшээнь, тиимэ хандалганууд Зэдын, Хэжэнгын, Түнхэнэй, Сэлэнгын болон бусадшье аймагуудһаа олоор ерэдэг болонхой. Ерэхэ жэлдэ энэ хэблэл хадаа Бүхэсоюзна каталогта оруулагданхай. Бүхы орон дотор нютаг дээрээ захил абтаха аргатай болобо гээшэ.

Долоон хоногтоо нэгэ удаа 12 нюуртайгаар хэблэгдэдэг «Толон» хадаа округойнгоо арад зоной ажабайдал, ажал хэрэг харуулха, уг гарбал, ёһо заншал, хэлэ бэшэгые һэргээн хүгжөөхэ хараа шэглэлээ ерэхэ жэлдэ саашань үргэлжэлүүлхэ, арадай түүхын элдэб «булашануудые» ухашалан, һонирхолтой зүйлнүүдые уншагшадтаа дамжуулжа байха эрмэлзэлтэй.

„ТОЛОН"-91

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

«Шухала хөөрэлдөөн», «Манай хойморто», «Ёһо заншал», «Элдэб һонинуудай эреэн хуудаһан», «Барбаадай», «Уран бэлиг—ухаанай дээжэ» гэхэ мэтэ ниитэ гаршагууд үлөөгдэжэ, удхаараа бүри гүнзэгы болгогдохоор түсэблэгдэнэ.

Илангаяа аба эжынэрэйнгээ, элинсэг хулинсагайнгаа үеһөө үедэ дамжуулан абажа ябаһан энэрхы һайхан ёһо гурим, һургаал заабари болоод бусадшье буянта зүйлнүүдые хүн зоной анхаралда табиха зорилготойбди.

Мүноэнэйхидэл адли, газетымнай нюурнуудта округ соо болоно байһан байдал тухай мэдээсэлнүүд, ажал хэрэгээрээ элирэн гаража байһан хүнүүд тухайгаа зураглал болон туужа домогууд толилогдожол байха. Тэрэшэлэн округһоо гадууршье ажаһуудаг буряад зоной ажабайдал, үйлэ хэрэгүүдые саг сагта харуулжа байха хүсэлтэйбди. Тиихэтэй хамта манай аха Буряад республикымнай, илангаяа Улаан-Үдэ хотын олохон нүхэд энэ шэнэ хэблэлэй мүндэлһэн хэрэгтэ ехэ урмашанги байдаг гэжэ һанахаар. Тэдэнэр өөһэдынгөө зохёолнуудые саг сагта редакцида эльгээгээд, хэблүүлжэ байнхай. Жэшээнь, Буряадай арадай поэт Цокто Номтоев, эрдэмтэд Лубсан Шагдаров, Регби Пубаев, журналистнууд Батор Батоев, Пурбожап Нимаев, Долгор Жугдурова болон бусадай материалнууд уншагшадые ехээр һонирхуулаа.

Мүн тэрэшэлэн, Үбэр ба Гадаада Монгол оронуудай түлөөлэгшэдһөө ерэһэн бэшэгүүд толилогдожо, тэдэнэртэй харилсаа холбоон тогтоогдоно.

«Толон» газетын байгуулагдаһанһаа хойшо нютагаймнай уран үгэтэнэй үүсхэл эдэбхи эли бодо дээшэлээ, гүүрһаниинь хурсадаа, тиимэһээ газетын номер бүхэндэ уран бэлигтэнэй зохёолнууд үргэнөөр хэблэгдэнэ, түбхын түрүүн, залуушуул шэнэ нэрэтэй, шударгы харгытай болоно гэжэ хэлэмээр. Хубилган шэнэдхэлгын эрилтэнүүдтэй зохилдуулан, урдань хорюултай байһан мэдээсэлнүүд арад зоной анхаралда мэдээсэгдэн дамжуулагдахэ. Мүн тэрэшэлэн дасан дуганайшье ажабайдал харуулагдажал байха.

Хүн зоной һонирхол татаһан хаараа бүри гүнзэгы болгогдохоор түсэблэгдэнэ.

Мүнөөнэй шэнэ эрхэ байдалда арадуудай үндэһэн хэлэ, бэшэг шудалха гээшэ угаа ехэ удха шанартай болонхой. Тиимэһээ буряадаар ном һударай үсөөнөөр хэблэгдэдэг байхада, «Толон» газетэ түрэлхи хэлээ шудалха ябадалда илангаяа хэрэгтэй гэжэ һанахаар. Иимэ байхадань түрэлхид болон багшанар, саад, яслиин хүдэлмэрилэгшэд манай хэблэлые өөгшөөлтэй. Юундэб гэхэдэ, «Толоной» нюурта гараһан материалнууд һургуули һударай, соёлой гуламтануудай ажал хэрэгүүдтэ үргэнөөр хэрэглэгдэдэг боложо байнхай. Эдээгээр уран зохёолой, түүхын болон бэшэшье предмедүүдэй хэшээлнүүд үнгэргэгдэнэ, концерт, нааданууд табигдана.

1991 оной газетэ болон журналнуудта захил мүнөө үедэ түлэг дундаа ябажа байна. Тус кампани оройдоол һара болоод түгэсэхэ байна.

Бүхы юумэнэй үнэтэй боложо байһан энэ үедэ, ерэхэ жэл газетымнайшье сэн дээшэлхэнь — манай «Толон» газетын жэлэй захил 10 түхэриг 44 мүнгэтэ болобо. Мүнөө «Толон» газетын захил Буряад орон дотор үргэнөөр ябуулха, тиихын хажуугаар город соо киоскнуудаар тэрэниие худалдаха гэжэ республикын «Союзпечатиин» предприятитай хэлсэгдээ.

Хүндэтэ нүхэд, буряад изагууртанайнгаа үндэһэн хэлэн дээрэ гаража эхилһэн «Толон» газетые 1991 ондо абахаар захил хэжэ, саашадаа хайшан гэжэ тэрэниие удха түгэлдэр, уянгата гүнзэгы болгохо тухай өөрынгөө һанамжа бодолнуудые редакцида дуулгажа, хэблэлээ бүри һонирхолтой болгохо хэрэгтэмнай туһаламжа үзүүлжэ байха бэзэ гэжэ таанадтаа найданабди.

Хэрбээ манай «Толон» газетэ абаха гэбэл, иимэ адресаар захил хэхэ болоно: **Читинская область, п. Агинское, ул. Базара Ринчино, 75.**

ГАЗЕТЫН ЗАХИЛАЙ СЭН:

Жэлэй — 10 тух. 44 мүнгэн, хахад жэлэй—5 тух. 22 мүнгэн, гурба һарын —1 тух. 74 мүнгэн.

ГАЗЕТЫН ИНДЕКС: 54791.

Ц. ГОНГОРОВ,
Агын Буряадай автономито округой «ТОЛОН» газетын редактор.

Уласхоорондын шэнжэлэл

ШУХАЛА АСУУДАЛНУУД ЗҮБШЭГ...

Стокгольм хотын арадай байшангай конгрессүүдэй зал соо «шэнэдхэлгэ» гэһэн үгэ олон дахин дабтагдаһан байна. Энэ швед социал-демократуудай ээлжээтэ съездын заседани һаяхан үнгэргэгдөө юм. Ерээд онуудай эхиндэ хүдэлмэрилэгшэдэй хүдэлөөндэ анхармаар үйлэ хэрэгүүд болобо. Зүүн Европын оронууда бюрократ журамай хаяа эбдэгдэбэ. Энэ түби дээрэ ехэ хубилалтанууд болохо байнаа. Энэнь политикада, экономикодо, үзэл суртална хабсабатай юм.

«Демократис» гэжэ нэрлэгдэдэг һээ һаань, мүнөө үедэ социалис үзэл бодолые дэмжэгшэд үсөөржэ байнхай. Иимэ үедэ социалис парти хадаа үнэн хэрэгээрээ өөрынгөө сагааруулха шадаха байна бшуу.

Мүнөө үедэ табигдажа байһан асуудалнуудта швед социал-демократууд харюусажа шадаха гү? Энэ асуудал оронииие хүтэлбэрилжэ байһан Шведиин Социал-Демократис Хүдэлмэришэнэй партиин (СДРПШ-гэй) 31-дэхи съездэ дээрэ онсо анхарал тата юм. Мүн энэ хуралдаан дээрэ партиин программын шэнэ проект харагдаһан байна. Швед социал-демократиин үүсэ гарлан жэлэй тэдэ хэдэ энэ хадаа дөлоодохо программа болоно.

Демократическа социализм гээшэ захиргаанай ба экономическа дүримүүдые хамтаруулхаа хэрэг бэшэ, харин эрхэ сүлөө, нэгэн эрхые, эб нэгэдэлые сахиһан ябадал мүн гэжэ СДРПШ-гэй түрүүлэгшэ, ороной премьер-министр Ингвар Карлссон шэнэ программын проект тухай асуудалаар үгэ буляалдаанай үедэ мэдүүлһэн байна. СДРПШ хадаа үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдые хамтаруулха тухай хэзээдэшье уряалаагүй юм, экономикодо демократис аргаар нүлөөлхые оролдоо юм гээд И. Карлссон тэмдэглэбэ. Иимэ нүлөөн олон янзаар үзүүлэгдэдэг. Үйлэдбэриин шухала асуудалнуудта эрхэтэд нүлөө үзүүлдэг. Худалдан абагшад тэдэнэртэ дурадхагдаһан эд бараанай ба тэдэнэй хэрэглэмжые хангалгын шанарта нүлөө үзүүлдэг байха юм.

«Дэлгүүрэй экономико» ба «капитализм» гэһэн үгэнүүд адли удха шанартай юм гээд олон ушарта тоологдодог гэжэ СДРПШ-гэй хүтэлбэрилэгшэ тэмдэглэбэ. Энэнь тон буруу. Дэлгүүрэй экономико тухай хэлэхэдээ, бидэ худалдан абагшадые олохын тула хоорондоо мүрысэжэ хүдэлдэг олон ондоо предприятинууд тухай, мүн худалдан абагшадай ямар продукцииень өөһэдөө шэлэхэ эрхэ тухай хэлэнэ гээшэбди гээд тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлнэ. Тиихэдээ дэлгүүрэй экономикын һайн талань — шэлэн абаха арга боломжо ба үйлэдбэриин ашаг үрэтэй байлгые сахилга элирнэ ха юм.

Нүгөө талаһаа дэлгүүрэй экономико хадаа бүхы асуудалнуудые бултыень шиидхэжэ шаданагүй. Жэшээлхэдэ, байгаалиин баялигуудые гамтайгаар хэрэглэхэ эрилтые хүсэд сахихагүй ушар олоор үзэгдэдэг. За...

римдаа хүн зоной зэргэлжэ... тон хэрэгтэй үйлэдбэри хүгжөө... шэдэг. Ушарынь гэхэдэ, ... байна бшуу. Тиимэһээ ... лидэ, татабаригта сүглулга ... лөө үзүүлхэ, гүрэнэй ... мээр буляалдаана эрэгтэ ... хубааригдын политикада ... бадаха зэргэтэй гэжэ швед ... крадууд тоолоно.

Сэбэр дэлгүүр гэжэ ... номико хадаа гуримжуулагдаха ... руун оронуудта ... дэһөөн юугээрэ ... тэрээнһээ лэ дулд... монуудые бэелүүлэн... гээшэ хүндэ хүшэр... мүн гээд съездэдэр ... хэтэдэй эдэбхитэй ... ствоо зубилалтануу... ъесэнь ардэн өөр дэмжэ...

Ажаһуудалай шанар ... тагай партиин организации... рал хандуулдаг юм. Съезд ... лаар 912 дурадхал ... перти анхарал хандуулна ... додог болонхой. Баруун ... жэшээбэл, Швециин ... рнин хэмжээн дэгүүр ... хүн зоной хүдэлмэридэ... сиоһно хэнгэл(?), ... нүүдэй (табан неделиһээ дэшэ), ... үгтэдэг тэдхэмжын, ухибүүдые ... хэ эмхинүүдэй, элүүрые хамгаалг... хараа байса амжалтанууд тухай ... Съезд дээрэ шата шатаар хүдэлм... рые зургаан часта оруулха, ... залуушуулда ажаллаха гү, али ... олгохо асуудалнууд харагдаа юм.

Атомна электростанцинуудые ... хааха талаар табигдаһан түсэб... хэлсэлгын үедэ үгэ буляалдаан ... һон байна. Энэ асуудалаар СДРП... олон ондоо шэглэлнүүдые бари... Түрүүшын үедэ АЭС-үүдые түр... ха гэһэн программа дэмжэгдэ... 1980 ондо энэ асуудалаар бүхы ... асуулта үнгэргэгдэжэ, 2010 он бо... хы реакторнуудые үгы хэхэ гэһэн ... бэри абтаа бэлэй. Энээниие СДРП... дэ дэмжээ һэн. Мүнөө үедэ энэ ... яаралгүйгөөр шиидхэхэ гэһэн ... римталагдана.

Дани Швеци хоёрой хоорондо ... рюха асуудалшье зүбшэгдөө. Ушар... бэл, Эресунн хоолой дээгүүр ... хүүргэ барилга хадаа ороной ба... хи районуудые Европотой найд... холбохо байна. Харин байгаали ... шад энэ проектын бэелүүлгэдэ ... дэг һэн. Гэбэшье энэ удаа хүүрг... гэһэн шиидхэбэри съезд батал...

ХАРИДА ҺУРАЛСАЛАА ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛ...

Хариин оронуудта ошожо хүдэлхэ гү, али һуралсалаа үргэлжэлүүлхэ ябадал Индидэ һүүлэй үедэ дэлгэрэнхэй. Энээниие шоглоһон удхатай ябаган зугаашье олоор таранхай. Бомбей хотын технологическа институдые аяншалагшадай институт гээд нэрлэдэг болонхой. Ушарынь гэхэдэ, тус институдай олон студентнүүд ба багшанар США болон Баруун Европын оронуудаар һуралсалаа үргэлжэлүүлхээ, ажаллахаяа ошоно ха юм.

Жэл бүхэндэ зунай һүүлээр Дели гү, али Бомбейн уласхоорондын аэропортнууд хариин оронуудта ошожо ябаһан хүнүүдээр дүүрэшэдэг гээшэ. Эндэ хүлөөшье табиха газаргүй болошоно гэхээр. Далаад онуудай эхеэр һуралсалаа үргэлжэлүүлхээ аспирантнууд лэ ябагша бэлэй. Наяад онуудаар хариин оронуудта хүдэлхэ дуратай залуу мэргэжэлтэд ябадаг болоо һэн. Тэдэнэрэй олонхинь баруун ороной дээдэ һургуулиин үшөө нэгэ диплом абахые эрмэлзэгшэ һэн. Харин мүнөө үедэ дунда һургуули дүүргэгшэд харида һурахаяа ошоно бшуу. Тиишэ ошожо, дунда һургуулида орохын тула эрхимээр һураха хэрэгтэй. Энээниие Гарвардска гү, али Оксфордско университедтэ орохые эрмэлзэгшэд тон һайн мэдэнэ. Американ һургуули дүүргэгшэдтэй атаа мээ буляалдахын тула иишэ ерэгшэд тон ханамжатайгаар һураха ушартай болоно ха юм. Индиһээ ерэһэн залуушуул тэдэнэртэй сүг һурадаг бусад оронуудай түлөөлэгшэдһөө һайнаар һурадаг байһыень онсо тэмдэглэхээр.

Индидээ һуража байхадаа, балай шалгардаггүй студентнүүд хариин оронуудта һайнаар һурадаг байһан ушарые зarimашуул Индиин эрдэм һуралсалай системын үшөөл нарижуулагдаагүй байһанһаа үндэһэтэй гээд тоолоно. Энээнһээл боложо, залуушуул харида ошожо һураха баатай болоно. Гадна эндэ эрхимээр һураһан хүн һайнаар урмашуулагдана, ерээдүйдөө батаар этигэнэ.

Индиин мэргэжэлтэдэй тоолодогой ёһоор эрдэм һуралсалай талаар орон дотор тусхай системэ бии болгогдонхой. Ёһоор хүн бүхэнэй хуби заяан ... хэгдэнхэй, тэрээндэ хүдэлхэ ... эртээнһээ заагданхай, энээниие ... хубилгахагүйш. Иимэ байдал ... раха, өөрынгөө арга боломжон... сэд хэрэглэхэ ушар олгоногүй ... мэһээ һуралсал гээшэ балай ... дэнэгүй бшуу. Заримдаа эрхим ... нэлтэтэйгээр дээдэ һургуули ... өөрынгөө мэргэжэлээр хүдэлжэ ... гагүй байдаг: мэдэсэнь багадана...

— Индиин һургуулинуудта хүн... хы арга боломжонуудые хүгжөө... хүдэлмэри ябуулагдадаггүй,— гэжэ ... кан Пенсильвани штадтахи уни... хоёрдохи курсын студент Анудж ... хөөрэнэ.— Англи хэлэнэй хэшээлд... асуудал табяад, өөрөө харюу ... Тиин тэрэниень зохидоор буулга... хэ хүдэлмэри хэгдэдэг. Үгэ буляал... шэ тоогдодоггүй: студентнүүд өө... домжолжо һуранагүй бшуу. Мүнөө... тээ ерэхэдээ, Бомбей хотодо һура... хүбүүнэйнгээ конспектнүүдые хар... миниихиһээ хоёр дахин зузаан ... рин минии конспектнүүд намтай ... американ студентнүүдэйхиһээ хо... зузаан юм. Тиимэһээ Индидэ ми... дэхэ хэрэгтэ онсо анхарал ханд...

— Индиин ба американ эрдэм... лай системэнүүдэй илгаань гансэ... ническэ талаарнь хангагдаһанһаань ... даа. Гол илгаань гэхэдэ, американ... залуу хүнэй зохёохы шадабари... гэдэ зорюулагдана бшуу,— гэжэ ... дээдэ һургуулида һурадаг ... тэмдэглэнэ.— Тиимэ... хы арга боломжон... энэ системэ олгод... иимэ арга боломж... гээшэ.

Сэнхир экран

СРЕДА, 10

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 7.30—«120 минута». 9.35 — Литературно-уран һайханай «Үгэ» программа. 11.35—«Христофор Колумб» — 4 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 13.00—Хүгжэмтэ дамжуулга. 13.30— Время. 14.10 — Фестивальнууд, конкурснууд, концертнүүд. 16.45—«Веселые сновидения или смех и слезы»— үхибүүдтэ фильм. 2-дохи сери. 17.50— Молдовын хүгжэмтэ фольклорой концерт. 18.25— Хүүгэдтэ дамжуулга. 19.30— Время. 20.00— Арадай аялга дуунууд. 20.15— Россин парламентын мэдээсэл. 20.30— «Христофор Колумб»—4 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 22.00— Время. 22.30 —Соносхолнууд, мэдээсэлнүүд. 22.35—«Ленин бидэнтэй хамта». Спортивна «Олимпийский» комплексдо болоһон үдэшэ.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Үндэр хада газарай эрбээхэйнүүд. 9.35, 10.35— Байгаали шэнжэлэлгэ. 3-дахи класс. 10.05, 11,05— Немец хэлэн. 11.35, 12.35— Юрэнхы биологи. 10-дахи класс. 12.05— Ород хэлэн. 13.05 — «Кража» — уран һайханай фильм. 2-дохи сери. 14.10— Баримтата фильм. 14.45— М. Мусоргский. 15.20— «Золотая свадьба» — уран һайханай фильм. 2-дохи сери. УЛААН-УДЭ. 17.35—«Собака и влюбленные»—уран һайханай фильм. (Болгари), 18.55— Байгал. 19.15 —«Хүбүүд-басагад». 19.45 — Директорнүүдэй зүблөөн. Дэлгүүртэ шэлжэн оролго. 20.20— «Талын галнууд»— журнал (буряадаар). 20.50— Соносхолнууд. МОСКВА. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.15— Яхадай АССР-эй Гостелерадиогой дамжуулга. 21.55—«Хитадай соёл болбосорол» гэһэн циклһээ эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 22.45— СССР-эй Верховно Соведэй сесси дээрэ. 23.45— РСФСР-эй Верховно Соведэй сессиин дневник. 00.45 — КНР-эй Шанси провинциин фольклорно бүлэгэй концерт. 01.20— Хоккейгээр СССР-эй чемпионат. «Динамо» (Москва)—«Сокол».

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21, 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79. п. Агинское 3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901

Газета отпечатана в республиканской типографией Госкомиздата Бурятской АССР Директор 2-40-45
Заказ № 233.